

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

XIV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

19-20 січня 2025 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

**XIV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ
НАУКИ ТА ОСВІТИ**

19-20 січня 2025 року

**Львів
2025**

УДК 005
ББК 94.3(0)

Перспективи розвитку сучасної науки та освіти: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 19-20 січня 2025 року. – Львів : Львівський науковий форум, 2025. – 80 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників XIV Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи розвитку сучасної науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються перспективи розвитку сучасної науки та освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. Автори несуть безпосередню відповідальність за повноту, їх цілісність та дотримання норм академічної доброчесності.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ.....	5
<i>Загарій В.П.</i> РОЗВИТОК ФОНДОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	5
<i>Зубков С.О., Круглова О.А.</i> АНАЛІЗ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЕКОНОМІКА» В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	7
<i>Нестеренко Т.М.</i> РОЛЬ ТА ФУНКЦІЇ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В ЕКОНОМІЦІ ...	9
<i>Усанов Д.К.</i> ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ	12
<i>Шмигель О.Є.</i> РОЛЬ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ...	15
ІСТОРИЧНІ НАУКИ.....	18
<i>Drohobytska O.</i> THE ETHNOGRAPHIC SOURCES IN THE RECONSTRUCTING OF PREHISTORIC SOCIETY.....	18
МЕДИЧНІ НАУКИ.....	20
<i>Чуб Є.</i> МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОЇ МОЛОДІ.....	20
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ.....	22
<i>Tonkonoh N.</i> THE IMPACT OF DIGITALIZATION OF TEACHING ON THE FORMATION OF FUTURE TEACHERS' STRESS RESILIENCE.....	22
<i>Величко Н.П., Романюк О.Н.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИКА В ШКОЛІ.....	24
<i>Горбатенко А.</i> ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У ВІЙСЬКОВО-ПРАВОВІЙ ОСВІТІ: НОВІ МОЖЛИВОСІ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ....	27
<i>Миськова Н.М., Сітян А.Л.</i> ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	31
<i>Мостова С.</i> ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	35
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ.....	38
<i>Адамюк Д.С.</i> ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ В ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ.....	38
<i>Конончук І.М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РІВНЯ ДОМАГАНЬ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЩІ.....	40

<i>Мельник А.П., Крикунов О.В.</i> РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	42
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ.....	45
<i>Ляховський О.М.</i> ВИДОВИЙ СКЛАД І СПІВВІДНОШЕННЯ ЩИТІВОК ТА НЕСПРАВЖНИХ ЩИТІВОК В ПЛОДОВИХ НАСАДЖЕННЯХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ	45
ТЕХНІЧНІ НАУКИ.....	49
<i>Братченко А.С.</i> ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ З РОЗРАХУНКУ МЕТОДІВ ТЕОРІЇ ІГОР: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРИТЕРІЇВ ВИБОРУ СТРАТЕГІЙ У «ГРІ З ПРИРОДОЮ»	49
<i>Романюк О.Н., Новосельцев О.О., Романюк О.В.</i> РЕАЛІЗАЦІЇ РЕЛЬЄФНОГО ТЕКСТУРУВАННЯ В GPU	52
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ.....	56
<i>Іванишин Н.Я.</i> ПАРАФРАЗ І СПОСОБИ ЙОГО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ НАУЦІ	56
<i>Корнєєва Є.В.</i> РОЛЬ МЕТАФОРИ В АНГЛОМОВНОМУ БІЗНЕС ДИСКУРСІ ...	58
<i>Хоміцький Н.Ю.</i> ЛІНГВОАКСІОЛОГІЧНЕ ЗНАННЯ ЯК ІНДИКАТОР СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СУСПІЛЬСТВА	61
ЮРИДИЧНІ НАУКИ	63
<i>Болотіна М.М.</i> СТРОКИ НА ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ ПРО ВІДМОВУ В РЕЄСТРАЦІЇ ПОДАТКОВИХ НАКЛАДНИХ	63
<i>Горбатенко В.С.</i> АСОЦІАЦІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: СТАТУС ТА РОЛЬ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ	67
<i>Дробенко Д.Ф., Козачок Є.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 246 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	70
<i>Конончук Б.Р.</i> ПРЕДСТАВНИЦТВА ТА ФІЛІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ: ПРИРОДА ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС	72
<i>Фісун В.</i> ЗАСТОСУВАННЯ КРИТЕРІЇВ ДОКТРИНИ «ALTER EGO» В КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ..	74
<i>Хрідочкін А.В.</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	76
<i>Шевчук М.О.</i> ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	79

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Загарій Вадим Петрович
кандидат економічних наук
доцент кафедри фінансів

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
v.zaharii@kubg.edu.ua

РОЗВИТОК ФОНДОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Фондовий ринок є ключовим елементом сучасної фінансової системи, який забезпечує ефективний перерозподіл капіталу між інвесторами та компаніями. Умови глобальної економічної нестабільності створюють нові виклики для функціонування та розвитку фондових ринків, водночас відкриваючи нові можливості для адаптації.

Періоди економічних криз супроводжуються значною волатильністю фондових ринків. За даними MSCI, під час пандемії COVID-19 індекси світових ринків втратили понад 20% своєї вартості у першому кварталі 2020 року, що стало одним із найбільших знижень в історії [1]. Висока волатильність створює ризики для інвесторів, але також стимулює розвиток нових стратегій управління ризиками.

Важливим фактором впливу на фондові ринки є глобальні геополітичні ризики. Збройні конфлікти, торговельні війни та економічні санкції змінюють інвестиційний клімат, спричиняючи відтік капіталу з ринків, що розвиваються, до більш стабільних економік.

Технологічні інновації відіграють важливу роль у підвищенні стійкості фондових ринків до економічних викликів. Використання штучного інтелекту, великих даних та блокчейн-технологій дозволяє створювати більш прозорі та ефективні ринки, що підвищує довіру інвесторів і знижує транзакційні витрати. Інтеграція ESG-факторів (екологічних, соціальних та управлінських) у діяльність компаній стає новим трендом на фондових ринках [2]. Інвестори все більше орієнтуються на компанії, які дотримуються принципів сталого розвитку, що стимулює підприємства до підвищення своєї соціальної відповідальності.

Фондові ринки країн, що розвиваються, стикаються з особливими викликами. Недостатня ліквідність, висока залежність від зовнішнього капіталу та недостатній рівень регулювання обмежують їх здатність до адаптації у кризових умовах. Разом із тим, такі ринки мають значний потенціал зростання завдяки інтеграції у глобальні фінансові системи.

Центральні банки та регулятори відіграють важливу роль у стабілізації фондових ринків. Монетарні стимули, такі як зниження облікових ставок або викуп активів, допомагають підтримувати ліквідність ринків під час кризових періодів, запобігаючи їх колапсу. Глобальна економічна нестабільність сприяє диверсифікації портфелів інвесторів. У таких умовах інвестори надають перевагу захисним активам, таким як золото, державні облигації або акції компаній зі стабільними дивідендами.

Інституційні інвестори, такі як пенсійні фонди та страхові компанії, відіграють важливу роль у забезпеченні стійкості фондових ринків. Їх довгостроковий інвестиційний горизонт сприяє зниженню волатильності та підтриманню стабільності

ринків. Пандемія COVID-19 прискорила процеси цифровізації фондових ринків. Платформи онлайн-трейдингу стали популярними серед роздрібних інвесторів, що збільшило обсяги торгівлі та залучило нових учасників ринку. Разом із тим, зростає важливість забезпечення кібербезпеки для захисту інвесторів і ринкових даних.

Глобальні виклики стимулюють активну співпрацю між країнами у сфері регулювання фондових ринків. Організації, такі як IOSCO (Міжнародна організація комісій з цінних паперів), сприяють гармонізації регуляторних стандартів і створенню умов для прозорої та ефективної роботи ринків. Фондовий ринок також адаптується до змін у структурі споживачів. Зростає частка молодих інвесторів, які прагнуть використання нових технологій і приділяють увагу інвестиціям у сталий розвиток. Ця тенденція формує попит на нові фінансові інструменти.

Інвестори дедалі більше враховують ризики, пов'язані з кліматичними змінами. Створення «зелених облігацій» та інших екологічних інструментів сприяє залученню капіталу до проєктів, які відповідають глобальним цілям сталого розвитку. Зростає важливість розвитку регіональних фондових ринків. Регіональні біржі можуть слугувати платформою для залучення капіталу малими та середніми підприємствами, які не мають доступу до великих міжнародних ринків.

У кризових умовах відбувається переоцінка традиційних моделей інвестування. Інвестори шукають нові стратегії, які дозволяють враховувати як ризики, так і можливості, що виникають у нестабільному середовищі. Технології блокчейну знаходять дедалі ширше застосування у фондових ринках. Смарт-контракти та токенизовані активи спрощують процеси обігу цінних паперів і підвищують ефективність управління інвестиціями.

Глобальна нестабільність стимулює розробку нових фінансових продуктів, які дозволяють хеджувати ризики. Наприклад, зростає попит на деривативи, які забезпечують захист від валютних і ринкових коливань.

Міжнародна співпраця у сфері регулювання стає ключовим фактором для забезпечення стабільності фондових ринків. Створення єдиних стандартів дозволяє зменшити ризики арбітражу між країнами. Україна має значний потенціал для розвитку фондового ринку. Впровадження сучасних технологій, залучення іноземних інвесторів та підвищення прозорості регуляторної бази є важливими кроками для інтеграції у глобальні фінансові процеси.

Фондовий ринок відіграє ключову роль у фінансуванні проєктів економічного відновлення. Залучення капіталу через розміщення акцій та облігацій дозволяє реалізовувати великі інфраструктурні та соціальні ініціативи. Отже, розвиток фондового ринку в умовах глобальної економічної нестабільності потребує комплексного підходу, що включає адаптацію до нових умов, впровадження технологій і посилення міжнародної співпраці. Створення стабільного та прозорого ринку є основою для залучення інвестицій і підтримання економічного зростання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. MSCI. Global Market Performance Report. URL: <https://www.msci.com> (дата звернення: 17.01.2025).
2. IOSCO. Securities Market Regulation Standards. URL: <https://www.iosco.org> (дата звернення: 17.01.2025).

Зубков С.О.

д-р екон. наук, професор кафедри економіки та бізнесу

Круглова О.А.

канд. екон. наук, професор кафедри економіки та бізнесу

Державний біотехнологічний університет

АНАЛІЗ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЕКОНОМІКА» В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У вирішенні глобальних проблем щодо економічного процвітання нинішніх і майбутніх поколінь ключовим є прийняття Порядку денного ООН до 2030 року та визначення 17 Цілей сталого розвитку, що є основою системного підходу до подолання екологічних, соціальних та економічних викликів. У цьому контексті головну роль відіграє освіта, адже саме вона формує майбутнє покоління лідерів, здатних приймати відповідальні рішення та впроваджувати інноваційні підходи до вирішення проблем соціального, екологічного, економічного характеру. Підготовка фахівців, які мають не лише професійні знання, але й етичні переконання, екологічну свідомість і вміння мислити глобально, забезпечується інтеграцією принципів сталого розвитку в систему освіти, зокрема формуванням у здобувачів освіти компетентностей, спрямованих на вирішення екологічних, соціальних і економічних проблем у межах їхньої професійної діяльності. Важливим є формування таких компетенцій у студентів економічних спеціальностей.

Переконання авторів цієї роботи в тому, що саме студенти економічних спеціальностей у майбутньому формуватимуть стратегії розвитку бізнесу, що впливають на соціально-економічний та екологічний стан суспільства, зумовило дослідження з упровадження освітніх компонент у контексті сталого розвитку в освітні програми спеціальності 051 «Економіка», що було проведено на основі контент-аналізу освітніх компонент освітніх програм закладів вищої освіти Харкова станом на січень 2025 року. Було досліджено 18 освітніх програм закладів вищої освіти Харкова, що здійснюють підготовку здобувачів освіти за спеціальністю 051 «Економіка».

Результати аналізу свідчать про нерівномірний ступінь інтеграції принципів сталого розвитку в освітні програми. Зроблено висновок, що питання сталого розвитку висвітлюється здебільшого в рамках тематичних модулів і тем освітніх компонент. Лише в 10 з 18 досліджених освітніх програм наявні освітні компоненти в контексті сталого розвитку. Основу цих компонент становлять питання, пов'язані з екологічною економікою, корпоративною соціальною відповідальністю, менеджментом природних ресурсів. Зокрема, у складі досліджених освітніх програм встановлено такі освітні компоненти: «Біоекономіка», «Економіка природокористування та екологічне підприємництво», «Екологічна безпека», «Етика та соціальна відповідальність бізнесу», «Економіка природокористування та екологічне підприємництво». Відзначаючи

впровадження в освітні програми освітніх компонент, які охоплюють проблематику економічних, соціальних, екологічних аспектів діяльності економічних суб'єктів, слід відзначити, що в освітній процес здебільшого впроваджується окрема дисципліна, а не їх комплекс, що обмежує можливості для всебічного формування компетентностей сталого розвитку та їх інтеграції в різні аспекти професійної підготовки здобувачів вищої освіти. А це, у свою чергу, зумовлює потребу в подальшому вдосконаленні освітнього процесу для забезпечення комплексного підходу до формування компетентностей сталого розвитку в студентів.

Нестеренко Тетяна Миколаївна,
*магістрант спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа, страхування та фондовий ринок»
e-mail: NesterenkoTM@krok.edu.ua*

Науковий керівник: Кузьмінський Володимир Зигмонтович,
*к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансів
e-mail: volodimirkz@krok.edu.ua*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7069-0057>

*ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, Україна*

РОЛЬ ТА ФУНКЦІЇ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В ЕКОНОМІЦІ

Банківський нагляд є однією з ключових складових сучасної фінансової системи, що забезпечує її стабільність та ефективність. Його значення виходить за межі суто фінансового сектора, оскільки від стабільності банківської системи залежить загальний економічний розвиток держави. У зв'язку з цим, банківський нагляд виконує низку важливих функцій, які сприяють зменшенню фінансових ризиків, підтриманню довіри до банківської системи та забезпеченню її безперервного функціонування.

Однією з основних функцій банківського нагляду є забезпечення фінансової стабільності. Ця функція полягає у моніторингу та оцінці діяльності банків, зокрема їх ліквідності, платоспроможності та рівня ризиків. Регулятори застосовують комплекс інструментів, таких як стрес-тестування, для оцінки здатності банків протистояти потенційним економічним шокам. Завдяки цьому забезпечується стабільність банківської системи навіть у періоди економічної нестабільності [3, с.12].

Важливою функцією банківського нагляду є захист інтересів вкладників та інших кредиторів. Банки є інституціями, які акумулюють значні обсяги грошових ресурсів населення та підприємств. Ефективний нагляд сприяє впевненості громадян у безпеці їхніх заощаджень, що, своєю чергою, стимулює економічну активність через збільшення депозитів і капіталовкладень.

Банківський нагляд також відіграє важливу роль у запобіганні ризикам, пов'язаним із неправомірною або неетичною діяльністю банків. До таких ризиків належать шахрайство, відмивання грошей, фінансування тероризму тощо. У цьому контексті регулятори впроваджують суворі вимоги до прозорості операцій банків, контролюють дотримання правил комплаєнсу та забезпечують взаємодію із міжнародними фінансовими організаціями для боротьби з глобальними фінансовими злочинами.

Одним із ключових завдань банківського нагляду є стимулювання ефективного управління ризиками в банківських установах. У сучасному світі банки стикаються з численними ризиками, включаючи кредитний, ринковий, операційний та репутаційний. Регулятори впроваджують стандарти управління ризиками, які сприяють більш зваженій політиці банків щодо прийняття ризиків. Це, своєю чергою, забезпечує довгострокову стабільність та конкурентоспроможність банківської системи [4].

Не менш важливою функцією банківського нагляду є забезпечення відповідності діяльності банків нормативно-правовій базі. У кожній країні існують встановлені правила та норми, які визначають рамки діяльності банків. Регулятори здійснюють перевірки та аудит, забезпечуючи виконання цих норм, що зменшує ймовірність порушень і негативного впливу на економіку [2].

Крім того, банківський нагляд сприяє підтриманню конкуренції в банківському секторі. Ефективна конкуренція є важливим чинником для підвищення якості банківських послуг, зниження вартості кредитів та збільшення фінансової інклюзії. Наглядові органи контролюють процеси злиття та поглинання банків, а також стежать за недопущенням монополізації ринку.

На міжнародному рівні банківський нагляд сприяє координації дій регуляторів різних країн, що є особливо важливим у контексті глобалізації фінансових ринків. Регулятори співпрацюють у рамках таких організацій, як Базельський комітет з банківського нагляду, обмінюються інформацією та досвідом, що дозволяє адаптувати кращі практики до національних умов.

Варто також зазначити, що банківський нагляд виконує антикризову функцію. У періоди фінансових криз роль регуляторів зростає, оскільки вони вживають заходів для підтримання ліквідності банків, реструктуризації проблемних активів та забезпечення довіри до фінансової системи. Завдяки цьому зменшуються негативні наслідки криз для економіки в цілому [1].

У сучасних умовах цифровізації економіки банківський нагляд також охоплює контроль за впровадженням фінансових технологій та кібербезпекою. З розвитком фінтех-компаній і цифрових валют з'являються нові виклики, пов'язані із забезпеченням захисту даних та фінансової стабільності. Регулятори адаптують свої підходи, впроваджуючи нові стандарти для контролю за цифровими активами та інноваціями. [5]

Отже, банківський нагляд є невід'ємною складовою функціонування економіки, спрямованою на забезпечення її стабільності, безпеки та ефективності. Його роль і функції охоплюють широкий спектр завдань, від захисту інтересів вкладників до стимулювання інновацій та координації міжнародної співпраці. Ефективний банківський нагляд є запорукою довгострокового розвитку фінансової системи та економіки загалом.

Ключові слова: банківський нагляд, фінансова стабільність, економіка, захист вкладників, управління ризиками, нормативно-правова база, конкуренція, антикризові заходи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрєєва В.А. Інформаційне забезпечення процесів управління проєктами та вартістю компанії // Сучасний менеджмент організацій: витоки, реалії та перспективи розвитку: тези доповідей IV Наукової конференції (18 квітня 2024 р.). Київ: Університет "КРОК", 2024.

2. Базельський комітет з банківського нагляду. Основні принципи ефективного банківського нагляду. Квітень 2024 року. Базель: Банк міжнародних розрахунків, 2024.

3. Грушко В. Економіка в умовах війни та повоєнний економічний розвиток // Вчені записки Університету "КРОК". 2024. № 1 (73). С. 47–53. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-73-47-53>.

4. Мельник К., Бондаренко Н., Щербаток О. Проблеми і перспективи розвитку банківського регулювання та нагляду в Україні // Економічний простір. 2024. № 194. С. 157–163.

5. Національний банк України. Затверджено технічне завдання для здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи у 2025 році. Київ: НБУ, 2024.
6. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність. Червень 2023 року. Київ: НБУ, 2023.
7. Національний банк України. Річний звіт за 2023 рік: від стратегії виживання до стратегії відновлення. Київ: НБУ, 2024.
8. Радіонова І., Румик І. Методологія наукових досліджень в економіці: традиційний та оновлений підходи // Вчені записки Університету "КРОК". 2024. № 1 (73). С. 11–19. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-73-11-19>.
9. Румик І.І. Зміна парадигми продовольчої безпеки в умовах формування нової національної економічної стратегії України // Антикризове управління: імператив сучасної економіки. 2024. № 1 (17). С. 45–56. DOI: <https://doi.org/10.36690/2674-5208-2024-1-45>.
10. Чумаченко О., Плетенецька С., Антонєць Т. Управління фінансовим станом підприємств у системі стратегічного менеджменту // Вчені записки Університету "КРОК". 2024. № 1 (73). С. 54–65. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-73-54-65>.

Усанов Данііл Костянтинівич
здобувач вищої освіти ступеня магістр
факультету економіки та управління

*Київський національний економічний університет
ім. В. Гетьмана,*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ

Цифровізація фінансових систем є одним із ключових напрямків трансформації сучасної економіки. Вона охоплює широке впровадження цифрових технологій у фінансові процеси, зокрема автоматизацію операцій, розвиток цифрових валют, впровадження блокчейн-технологій, штучного інтелекту та великих даних. Ці процеси відкривають значні можливості для вдосконалення фінансового сектору, але водночас породжують низку викликів та ризиків, що вимагають уваги з боку науковців, бізнесу та регуляторів.

Основними тенденціями цифровізації фінансового сектору являє собою:

По-перше – це впровадження фінансових технологій (FinTech) яка дозволяє значно скоротити витрати, підвищити ефективність операцій та забезпечити доступність фінансових послуг для широких верств населення. Наприклад, автоматизовані платіжні системи та мобільні додатки спрощують доступ до банківських послуг, сприяючи фінансовій інклюзії.

По-друге – це розвиток цифрових валют та виникнення цифрових валют центрального банку (CBDC). Центральні банки багатьох країн активно досліджують можливість запровадження цифрових валют центрального банку (CBDC) як альтернативи традиційним грошам. Ці валюти можуть змінити традиційні моделі грошового обігу, забезпечуючи прозорість транзакцій та зниження витрат на готівкові операції. Наприклад, Китай уже тестує свою цифрову валюту, а країни ЄС вже працюють над проектом цифрового євро, незабаром доєднаються також США.

Останнє – це використання децентралізованих технологій, таких як блокчейн, які сприяють підвищенню прозорості, безпеки та швидкості фінансових операцій. Зокрема, у міжнародних розрахунках блокчейн може значно скоротити час і витрати на проведення транзакцій. Смарт-контракти, що виконуються автоматично при виконанні заданих умов, відкривають можливості для автоматизації складних фінансових угод. Наприклад, у сфері страхування блокчейн використовується для спрощення процесів відшкодування збитків..

Перспективи цифровізації:

1. Розширення фінансової інклюзії. Цифрові технології відкривають доступ до фінансових послуг для населення, яке раніше не мало такої можливості, особливо у віддалених регіонах та серед малозабезпечених верств населення. Це сприяє зменшенню економічної нерівності, стимулюючи розвиток малих підприємств і створення нових

робочих місць. У країнах Африки, мобільні платіжні системи, такі як M-Pesa, забезпечили доступ до фінансових послуг мільйонам людей.

2. Підвищення продуктивності фінансового сектору. Автоматизація процесів, використання великих даних та аналітичних інструментів дозволяє точно прогнозувати економічні процеси, виявляти ризики та оперативно реагувати на них. Це дозволяє фінансовим установам пропонувати клієнтам персоналізовані рішення, такі як рекомендації щодо інвестицій або управління особистими фінансами, також це сприяє зміцненню фінансової стабільності на національному та міжнародному рівнях.

3. Підтримка сталого розвитку. Цифрові технології сприяють впровадженню «зелених» фінансів, які підтримують екологічні ініціативи. Наприклад, блокчейн використовується для відстеження екологічних інвестицій та контролю за викидами вуглецю.

4. Глобалізація фінансових ринків. Цифровізація сприяє інтеграції фінансових ринків різних країн, спрощуючи доступ до капіталу для підприємств та інвесторів. Міжнародні платформи, такі як Revolut, дозволяють клієнтам здійснювати транзакції у різних валютах без значних витрат. Фінансові установи, які активно впроваджують інновації, здатні швидше адаптуватися до змінних умов ринку, пропонувати нові послуги та залучати клієнтів. Це забезпечує їм конкурентні переваги в умовах глобалізації.

Цифровізація має також свої ризики та виклики:

1. Загрози кібербезпеки. Широке використання цифрових технологій збільшує ризик кібератак, витоку даних та шахрайства. Це може спричинити значні фінансові втрати та зниження довіри до цифрових фінансових систем. У 2022 році, наприклад, фінансові установи зазнали багатомільярдних збитків через злам платіжних систем. Тому інвестиції в кібербезпеку стають пріоритетом.

2. Нерівномірність доступу до технологій. Цифровий розрив між розвинутими країнами та тими, що розвиваються може посилити економічну нерівність, створюючи цифровий розрив між регіонами та соціальними групами. Інвестування у цифрову інфраструктуру та навчання стає важливим завданням для подолання цієї нерівності.

3. Регуляторні проблеми. Інновації у фінансовому секторі часто випереджають розвиток законодавства. Це створює проблеми для регуляторів, які мають забезпечувати баланс між стимулюванням інновацій та захистом споживачів і фінансової стабільності.

4. Проблеми конфіденційності. Зростання обсягів даних, що збираються фінансовими установами, викликає занепокоєння щодо захисту персональної інформації. Користувачі все частіше вимагають прозорості щодо того, як їхні дані використовуються.

Цифровізація фінансових систем відкриває нові можливості для розвитку економіки, водночас породжуючи низку викликів. Ефективне впровадження цифрових технологій вимагає комплексного підходу, який включає:

- інвестувати в розвиток кібербезпеки;
- вдосконалювати нормативно-правову базу;
- забезпечувати рівний доступ до технологій через розвиток цифрової інфраструктури та освітніх програм.

Таким чином, цифровізація здатна стати рушійною силою сталого економічного розвитку, якщо буде забезпечено збалансований підхід до впровадження інновацій та управління ризиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міщенко , В. (2022). Цифровізація регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ. Економічний простір, (180), 182-189.
2. Демчишак , Н., Лоїк, Р., & Лоїк, А. (2024). Розвиток цифрових технологій у банківській системі України: інновації в кредитуванні, ризики та перспективи. Економіка та суспільство, (61).
3. Чуницька, І., & Богріновцева, Л. (2023). Вплив цифрових технологій на розвиток фінансового ринку України. Економіка та суспільство, (49).
4. Морозова Л. С., Микитюк І. С. Теоретичні засади цифрової трансформації фінансової системи України. Ефективна економіка. 2024. No 3.
5. Баула О.В.1, Лютак О.М. Цифрова трансформація фінансового сектору світової економіки: тенденції та ризики. THE ACTUAL PROBLEMS OF REGIONAL ECONOMY DEVELOPMENT 1(18):111-122

Шмигель О.Є.

*к. е. н., доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін
0968205206, olgashmygel@gmail.com*

*Чортківський навчально-науковий інститут
підприємництва і бізнесу
Західноукраїнського національного університету*

РОЛЬ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. В забезпеченні стратегічних цілей сталого розвитку громад та регіонів відіграють велику роль місцеві фінанси. На місцевому рівні, в територіальних громадах, вони є основою фінансової незалежності, які забезпечують такі галузі як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, інфраструктурний розвиток, культурні та спортивні заходи тощо.

Формування і використання місцевих бюджетів мають особливе значення через низку факторів, а саме: процес децентралізації в Україні передбачає передачу частини фінансових ресурсів повноважень на місцевий рівень, глобалізація та інтеграційні процеси відкривають нові можливості для залучення інвестицій і розвитку міжнародного співробітництва, економічна нестабільність (політична ситуація, військові конфлікти, пандемії).

Окрім цього, сучасні технологічні зміни відкривають нові можливості для прозорого та ефективного управління місцевими фінансами, але потребують значних інвестицій у розвиток процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ця проблематика розвитку місцевих фінансів охоплює широкий спектр питань, пов'язаних із забезпеченням фінансової самодостатності місцевого самоврядування, ефективним управлінням фінансовими ресурсами та вирішенням соціально-економічних завдань на рівні територіальних громад.

Особливу увагу приділено проблемам формування фінансової бази місцевого самоврядування, які отримали відображення у численних наукових публікаціях учених: В. Булавінець, О. Василюк, У. Ватаманюк-Зелінської, Г. Возняк, В. Горина, В. Дем'янишина, Т. Єфименко, В. Ігнатова, О. Кириленко, В. Кравченко, А. Крисоватого, З. Лободіної, О. Луніної, Б. Малиняка, В. Опаріна, О. Сунцової, К. Павлюк, О. Романенко, С. Юрія та ін. Окрему увагу заслуговує розгляд досліджень зарубіжних науковців. Так, дослідники Guiso L., Sapienza P., Zingales L. досліджували вплив місцевих фінансів у різноманітних інтерпретаціях відмінностей у місцевому фінансовому розвитку в рамках інтегрованого фінансового ринку за допомогою індикатора фінансового розвитку. Використовуючи індикатор, автори виявили, що фінансовий розвиток підвищує ймовірність започаткування власної справи, сприяє появі нових фірм, збільшує конкуренцію та сприяє зростанню. Встановлено істотний вплив місцевих фінансів на локальний місцевий фінансовий розвиток як важливий чинник економічного успіху регіону [1].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження ролі і змісту функціонування місцевих фінансів, що виникають у сфері місцевих бюджетів в умовах воєнного стану України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток територіальних регіонів залежить значною мірою від залучення та механізмів розподілу наявних ресурсів, від фінансової самодостатності місцевих громад.

Питанням місцевих фінансів приділяється особлива увага, оскільки саме вони є ключовим інструментом для досягнення фінансової децентралізації та зміцнення економічного потенціалу регіонів. Варто погодитися з думкою Дяченко С.: «Місцеві та регіональні фінанси є підпорядкованими категоріями фінансів та елементами фінансової системи держави [7, с. 62]. Дослідники Горин В., Савчук С. стверджують: «Реформа місцевого самоврядування в Україні супроводжувалась реалізацією низки ініціатив для підтримки фінансової спроможності територіальних громад. У перші роки після об'єднання громади відчували різке зростання власних бюджетів, спричинене закріпленням за ними додаткових джерел доходів, а також наданням права на отримання спеціальних трансфертів з державного бюджету на підтримку реформи. Завдяки цьому зростання доходів бюджетів новоутворених громад могло сягати 5–8 разів. Проте, завершення адміністративно-територіальної реформи в Україні поставило перед громадами завдання пошуку шляхів забезпечення фінансової самодостатності власними силами, залучення резервів нарощування власних доходів, оскільки частина бюджетних програм фінансової підтримки реформи децентралізації була обмежена» [8, с. 12].

«Зміст місцевих (муніципальних) фінансів – це система економічних відносин з приводу формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, необхідних органам місцевого самоврядування для виконання покладених на них завдань. З одного боку, в ньому можна простежити деяку паралель з переліченими визначеннями даного явища, а з іншого – своєрідною новизною відзначається їх розгляд як системи економічних відносин, що складаються в ході виробництва, розподілу, обміну, споживання засобів та результатів праці» [9, с. 16].

Доходна частина бюджетів місцевих фінансів складається з місцевих податків і зборів, трансфертів (перерахувань із бюджетів інших рівнів), інших надходжень. Доходи місцевих бюджетів є основою фінансової автономії органів місцевого самоврядування, котрі забезпечують виконання соціальних, економічних та адміністративних функцій на місцях.

Висновок. Сукупність відносин між органами місцевого самоврядування, органами державної влади, юридичними та фізичними особами щодо формування, розподілу та використання ресурсів для вирішення завдань місцевого значення, виконують роль місцеві фінанси. В наш час бюджети, в тому числі і місцеві продовжують пристосовуватися до воєнного стану, міграційних процесів населення, економічних коливань.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Guiso L., Sapienza P., Zingales L. Does local financial development matter?. Quarterly Journal of Economics. 2003. № 119(3). DOI: 10.2139/ssrn.308569.
2. Kendall J. Local financial development and growth. Journal of Banking & Finance. 2012. Vol. 36. Issue 5. P. 1548-1562.

3. Hasan I., Wachtel P., Zhou M. Institutional development, financial deepening and economic growth: Evidence from China. *Journal of Banking & Finance*. 2009. Volume 33. Issue 1. P. 157-170.
4. Alfaro L., Chanda A., Kalemli-Ozcan S., Sayek S. FDI and economic growth: the role of local financial markets. *Journal of international economics*. 2004. Volume 64. Issue 1, P. 89-112.
5. Bordignon M., Grembi V., Piazza S. Who do you blame in local finance? An analysis of municipal financing in Italy. *European Journal of Political Economy*. 2017. № 49. P. 146-163.
6. Bahl R., Bird R. *Fiscal Decentralization and Local Finance in Developing Countries: Development from Below*. Cheltenham : Edward Elgar, 2018. 502 p.
7. Дяченко С. А. Публічні, державні та місцеві фінанси: співвідношення понять. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2018. № 4(64). С. 59-63.
8. Горин В. П., Савчук С. В. Резерви нарощування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану. *Агросвіт*. 2023. № 13. С. 11-20.
9. Муніципальні фінанси : навч. посіб. / За ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. Тернопіль : Астон, 2015. 360 с.
10. Виконання доходів місцевих бюджетів. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodivi-mistsevykh-biudzhetyv>

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Oksana Drohobyska,

PhD in History, Associate Professor of Ethnology and Archaeology

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

THE ETHNOGRAPHIC SOURCES IN THE RECONSTRUCTING OF PREHISTORIC SOCIETY

In the study of prehistoric history, researchers employ a wide range of sources, among which ethnographic sources hold a prominent place. As is known, ethnology is the science that studies the origin of various peoples, their ethnic history, settlement, features of everyday life and culture, and ethnopsychological peculiarities.

However, ethnographic sources are not without their shortcomings. Firstly, they cannot be used to reconstruct social relations, everyday life, and customs that corresponded to the era of the primitive commune (praobshchyna), when the process of human formation and the formation of the first human collectives took place. Secondly, all modern syncretic societies that are at a primitive stage of development have experienced significant influence from the «civilized world» [1, pp. 17-18].

The most heated discussions regarding the use of ethnographic sources took place in the 1960s-1980s, when ethnoarchaeology became increasingly discussed in Western science [7, p. 181]. In general, the scholar O. Fedorchenko conditionally identifies two stages in the development of the issue of using ethnoanalogies. In the first stage, covering the period from the 19th to the 1950s, scientists tried to identify the main criteria by which ethnographic data could be used correctly. Such criteria were similarity in the socio-economic development of societies and the proximity of the natural environment. In the second stage (1960s-1990s), the involvement of ethnoanalogies turned into a scientific approach [7, p. 181].

When analyzing the aforementioned problem, it is worth considering the conclusions of the archaeologist L. Zaliznyak, presented in the article «Reconstruction of Primitive Societies by Their Economic and Cultural Type». Notably, the author asserts that ethnographic data allows for the reconstruction of primitive society in its most complex manifestations, although it does not provide the means to determine the chronological boundaries of the emergence and development of the model reconstructed with their help [5, pp. 3-4]. In his opinion, the comparison of ethnographic and archaeological societies is not only possible and permissible but also necessary, and the researcher consciously or unconsciously resorts to ethnographic models when reconstructing primitive societies [5, p. 4]. Therefore, for instance, one can apply ethnographic data on reindeer or bison hunters when reconstructing the lifestyle of hunters with a similar specialization [5, p. 4].

Similarly, ethnographic data is particularly valuable when studying marriage and family in primitive times, since, as is known, bridewealth and bride service have deep roots. Ethnographic sources allow for the reconstruction of many phenomena of social life, including the structure of governance and power, and various forms of property in primitive times. In our view, they should be used in the analysis of primitive ideological concepts, since even modern ethnic groups practice shamanism or totemism [4].

Traditionally, many researchers, including S. Tokarev, believed that the beliefs of Australians were the most archaic religious phenomenon that has survived to the present day and is a classic, typical example of totemism [2, p. 60]. However, the modern scholar D. Bazik cautions against such a simplistic perception, as he believes that in addition to totemism, the religious beliefs of Australian tribes are also characterized by other forms of primitive religious concepts (fetishism, animism, various forms of magic), which are significantly interdependent and interconnected [2, p. 61]. Moreover, in the process of cultural interaction, the primitive beliefs of the Aboriginal societies of Australia do not remain unchanged, undergoing significant transformation [2, p. 68].

The Khoisan, especially the San, have long fascinated researchers due to their deep ancestral roots. Genetic studies place their divergence from other human populations at over 100,000 years ago [3]. As skilled hunters and gatherers, the San have developed a profound understanding of their environment.

At the present stage of scientific development, the importance of ethnological sources should not be underestimated, as they allow for a partial reconstruction of the daily life, traditions, and customs of primitive human communities. However, it is necessary to take into account the shortcomings of this type of source and the impact of contemporary globalization processes on ethnic groups.

REFERENCES

1. Bazhenov O. History of Primitive Society: a Study Guide for Students of the Historical Faculty of Full-time Education. Kamianets-Podilskyi: FOP Sysyn O.V., 2014. 296 c.
2. Bazyk D. Features of the Transformation of Primitive Religious Beliefs of Aboriginal Societies of Australia in Modern Times. Ukrainian Religious Studies. 2008. № 47. P. 60-68.
3. Geneticists Discovered the Oldest Tribes on Earth in South Africa. URL: https://zn.ua/ukr/SCIENCE/genetiki_viyavili_v_pivdenniy_afritsi_naydrevnishi_plemena_na_zemli.html.
4. Durkheim E. Primitive Forms of Religious Life: The Totemic System in Australia / Translated from the French by G. Filipchuk and Z. Borysiuk. K.: Universe, 2002. 424 p.
5. Zaliznyak L. Reconstruction of Primitive Societies by Their Economic and Cultural Type. Archaeology. 1990. № 4. P.3-12.
6. Stanko V.N., Gladkykh M.I., Seheda S.P. History of Primitive Society: Textbook. K.: Lybid, 1999. 239 p.
7. Fedorchenko O. The Problem of Attracting Ethnographic Analogies in Archaeology. Historiographic aspect. Stone Age of Ukraine. 2008. Issue 11. P. 131-137.

МЕДИЧНІ НАУКИ

Єлизавета ЧУБ

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

І курсу медичного факультету

*Науковий керівник: **Світлана ПЕРУН***

викладач кафедри філософії та суспільних наук

Полтавський державний медичний університет

МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

В умовах науково-технічного прогресу, що швидко розвивається, із загальним впровадженням цифровізації в життя кожної людини, є дуже висока ймовірність прояву і поширення психічних розладів, особливо у людей в підлітковому і молодому віці, коли нервова система нестабільна і особливо вразлива.

У світі проживає 1,2 мільярда молодих людей віком від 15 до 24 років, що становить близько 16 % від загальної чисельності населення світу. Дев'ять із 10 з них живуть у найменш розвинених країнах. З усіх груп населення найшвидше росте молоде населення, особливо у найбідніших країнах. Юність - це один з найважливіших етапів життя, період становлення, який серйозно впливає на майбутнє. Ця фаза розвитку має особливе значення для психічного здоров'я, оскільки більшість психічних розладів і розладів, пов'язаних із вживанням психоактивних речовин, починаються в молодому або підлітковому віці, і багато з них мають тенденцію до хронічної або рецидивної течії [1].

Стрімкі зміни у світі тут мають особливе значення, оскільки вони ще більше ставлять під загрозу психічне здоров'я, особливо молодих людей. За останні кілька десятиліть світ змінювався дуже швидко, особливо з винаходом нових видів транспорту, легкістю міграції через країни, революційними розробками в галузі інформаційних технологій (ІТ), епідеміологічною ситуацією та політичними подіями. Це призвело до серйозних проблем для охорони здоров'я у сфері психічного здоров'я.

ІТ-революція та епідеміологічна обстановка у світі супроводжувалися негативними наслідками, такими як зниження соціальної взаємодії, фізичної активності, а також більш сидячий спосіб життя. Реальна взаємодія між людьми все частіше замінюється штучним почуттям через платформи соціальних мереж.

Сучасна молодь проводить значну частину дня в інтернеті та зазнає інформаційного вибуху, включаючи кіберзлочини, кіберзалякування та жорстокі відеоігри. Інтернет також є джерелом (неправильної) інформації, дані якої часто не перевіряються і можуть завдати шкоди молодому розуму.

Недавнім прикладом цього можуть бути жорстокі ігри («Синій кит»). Зростання насильства серед молоді є ще однією важливою проблемою, яка потребує уваги, оскільки молодь схильна до ризику стати як жертвами, так і виконавцями насильства.

Кібербулінг - це ще один вид знущань, який стає все більш поширеним в останні кілька років у зв'язку з розширенням доступу до інтернет-сервісів та їх використання. Поведінкова залежність та кіберзалякування є двома важливими шкідливими наслідками сучасної

цифрової ери, які особливо впливають на молодь [2]. Розлад, пов'язаний з використанням інтернету, нині визнається новим розладом, що потребує терапевтичного втручання.

Одним із факторів, що впливають на виникнення психічних розладів є бідність та соціальне неблагополуччя, зв'язок цих двох факторів є складним та двонаправленим: дорослішання в бідній сім'ї збільшує ризик таких проблем, як відсутність харчів, погане харчування, насильство, низький рівень освіти та проживання в поганих умовах. І навпаки, психічний розлад сприяє неуспішності в освіті, втраті роботи та збільшенню витрат на лікування. Молоді люди, які живуть у сім'ях з психічними розладами або зловживають психоактивними речовинами (алкоголь, наркотики), зіштовхуються з розбіжностями між батьками, насильством у шлюбі та нервовими зривами, наражаються на більший ризик психічних розладів.

Не дивно, що насильство та жорстоке поводження з дітьми є основними факторами ризику. Більшість випадків сексуального насильства трапляються в контексті довірчих відносин (наприклад, з однолітками чи родичами). Найчастіше дії сексуального насильства відбуваються у дружніх компаніях та найчастішими порушниками є старші однолітки [3].

Характерною рисою найбільш поширених психічних розладів у молодих людей є ставеві відмінності: молоді жінки в 1,5-3 рази більш схильні до депресивних розладів, тоді як молоді чоловіки в кілька разів частіше страждають на розлади поведінки та шизофренію. Ці відмінності можуть бути зумовлені відмінностями у показниках впливу біологічних факторів ризику та факторів навколишнього середовища та різною взаємодією між цими факторами у чоловіків та жінок [4].

Повномасштабна війна в Україні спровокувала безпрецедентну психологічну кризу. Мільйони українців, які пережили жахи війни, потребують невідкладної психологічної допомоги. Депресія, тривога та посттравматичний стресовий розлад стали поширеними наслідками бойових дій, окупації та постійних обстрілів. За даними МОЗ, масштаби проблеми є колосальними: близько половини населення країни потребує психологічної підтримки.

Таким чином, будь-яка стратегія, спрямована на покращення психічного здоров'я молоді, має бути спрямована на подолання прогалів у знаннях та послугах та повинна включати цільові програми. Орієнтація освітніх установ на підвищення грамотності в галузі психічного здоров'я як серед здобувачів освіти, так і серед викладачів для раннього виявлення депресії та інших проблем із психічним здоров'ям, розладів, пов'язаних із вживанням психоактивних речовин, проблем поведінки, кіберзалежності та суїцидального ризику є вирішальним кроком у цьому напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Kessler RC, Amminger GP, Aguilar-Gaxiola S, Alonso J, Lee S, Ustün TB, et al. Age of onset of mental disorders: A review of recent literature. *Curr Opin Psychiatry* 2007; 20:359-64.
2. Christensen H, Reynolds CF 3rd, Cuijpers P. Protecting youth mental health, protecting our future. *World Psychiatry* 2017;16:327-8.
3. Balhara YP, Bhargava R, Chadda R. Service development for behavioral addictions: AIMS experience. *Ann Natl Acad Med Sci (India)* 2017; 53:130-8.
4. Youth & mental health: Challenges ahead. Available from: https://www.researchgate.net/publication/330516730_Youth_mental_health_Challenges_ahead.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Nataliia Tonkonoh

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Education
and Pedagogical Innovations
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
Pereiaslav, Ukraine*

THE IMPACT OF DIGITALIZATION OF TEACHING ON THE FORMATION OF FUTURE TEACHERS' STRESS RESILIENCE

The modern intensive rhythm of people's lives leads to the accumulation of negative emotions, stressful states. In this process, an important role is played by the stress resistance of the individual, which allows you to avoid stress by reviewing your attitude to the situation. A stress-resistant person is calm, self-confident, self-sufficient, and able to perform the tasks set under any conditions. Thanks to developed stress resistance, the individual has good health and prevents the appearance of a significant number of diseases. The growth of the number of stress-resistant individuals is the key to a healthy nation and a strong state. In addition, at the current stage of society's development, the leading trend of higher education is the formation of a professionally competent, proactive, responsible citizen who is able to adapt to today's conditions, ready to continuously master the growing volume of information flows, and able to expand and deepen the scientific field [1]. Nowadays, the requirements for the personal qualities of future specialists are constantly increasing. However, it is worth remembering that one of the vulnerable groups of the population that reacts sharply to any transformations in society is students. It is they who are most often subjected to intellectual tests, try to combine study and work, find their place in the world, solve problems in conditions of change, form models of relationships with the educational environment, determine their own values and principles, adapt to different living conditions, learn to organize and regulate their own life trajectory, acquire professional competencies, etc.

The following scientists made a significant contribution to the study of this issue: T. Belan, I. Obles, M. Panov, A. Semez, O. Kokun, O. Solodukhova, V. Pidnyachyi, T. Zhvaniya, O. Kyvliuk, A. Sakun, M. Nesterova, V. Osadchyi, O. Osadcha, V. Kazemyrenko, O. Dubaseniuk and others [2].

During the pandemic, the educational process of Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav switched to a distance learning, and later to a blended learning format. All of the above-mentioned types of educational activities of full-time students were transformed and transferred to a virtual educational space, which activated the ability of future teachers to use information and communication technologies. In particular, students had the opportunity to connect to lectures, practical and seminar classes, thesis defenses, conferences, meetings, cultural and artistic events, establish and maintain a dialogue with teachers, curators, and administration using various means of telecommunications, productively master the material in electronic training courses, and familiarize themselves with all the events that were covered on the University website and on the pages of the higher education institution in social networks.

However, the outlined aspects of digitalization of education were supplemented by independent training of future teachers using modern technical means of information transmission and technical and organizational work on downloading, processing, and sending materials, which significantly increased the time spent by students in virtual space.

The features of the impact of digitalization of education on the stress resistance of future teachers under different conditions, namely: periodic use by students of elements of digitalization of education has a positive effect on the development of stress resistance of future specialists, the formation of their professional competencies; excessive stay in the virtual educational space of students reduces their level of stress resistance; activate the need to be aware of the peculiarities of the development of stress resistance of future teachers, in particular the formation of the personality in general; identification of aspects of the educational space of both traditional and distance formats that require transformation; making adjustments to the conditions of training of future teachers; determining an alternative way to solve the problem in favor of the real-virtual educational space.

Recommendations for the development of future teachers' stress resistance in the conditions of blended learning are determined, namely: the presence of partnership relations between the subjects of the educational process; diversity of extracurricular activities of students; continuous organizational, mentoring support for the implementation of the educational process; consideration of valeological aspects of the educational process organization; the availability of modern information technology tools; a personality-oriented approach to students, the development of their skills of self-planning, self-organization, and self-control; socialization of youth in the digital space.

REFERENCES

1. H. Bland, B. Melton, P. Welle, and L. Bigham, «Stress Tolerance: New Challenges for the Millennial College Students», *College Student Journal*, no 46(2), pp. 362–375, 2012. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://digitalcommons.georgiasouthern.edu/commhealth-facpubs/32/>.
2. Xiaofei Ya. Professional adaptation of future teachers to professional activity under the influence of stressful situations: master's thesis. Pereiaslav, 2024. 64 p.

Величко Ніна Петрівна
Директор ліцею №1 ім. М.Д.Леонтовича
м. Немирова

Романюк Олександр Никифорович
Доктор технічних наук, професор

Вінницький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИКА В ШКОЛІ

Дистанційне викладання математики в школах України набуло актуальності в останні роки, особливо після пандемії COVID-19, коли освітній процес був змушений перейти на онлайн-формат. Основними особливостями дистанційного викладання математики є використання сучасних технологій для забезпечення взаємодії вчителів та учнів. Це включає в себе відеоуроки, онлайн-конференції, інтерактивні платформи для завдань і тестів, а також спеціалізовані освітні програми для вивчення математики.

Однією з ключових складових є адаптація матеріалу до формату дистанційного навчання. Математика потребує значної уваги до практичних завдань та пояснень складних теоретичних аспектів, що може бути ускладнено через відсутність безпосереднього контакту між учителем та учнем. Однак використання інтерактивних інструментів, таких як онлайн-дошки, відеоуроки, а також платформи для розв'язання задач, дозволяє компенсувати ці труднощі, забезпечуючи більш ефективну взаємодію.

Сучасні освітні платформи в Україні пропонують учням доступ до різноманітних матеріалів, які допомагають зрозуміти абстрактні математичні концепції через візуалізацію та практичні вправи. Також важливим аспектом є регулярний зворотний зв'язок від викладачів, що дозволяє коригувати навчальний процес і дає можливість учням отримувати індивідуальні консультації.

З іншого боку, дистанційне навчання вимагає від учнів високої самодисципліни та здатності працювати самостійно, оскільки немає постійного нагляду з боку викладача. Більше того, технічні проблеми, такі як нестабільне інтернет-з'єднання або відсутність доступу до сучасних гаджетів, можуть стати серйозними перешкодами для ефективного навчання.

Також варто зазначити, що в Україні освітня система активно працює над удосконаленням дистанційного навчання, включаючи підтримку вчителів через курси підвищення кваліфікації, розробку нових освітніх програм і платформ, які з часом стають все більш інтегрованими та доступними для широкого кола учасників освітнього процесу.

Забезпечення індивідуального підходу в дистанційному викладанні математики вимагає застосування різних методів і технологій, які дозволяють адаптувати навчання до потреб кожного учня. Ось кілька стратегій для забезпечення індивідуального підходу:

Важливо організування регулярних онлайн-консультацій для учнів, де вони можуть отримати допомогу в розв'язанні складних завдань або уточненні теоретичних аспектів. Це дозволяє вчителю виявити проблеми, з якими учень стикається, і надати йому персоналізовані рекомендації.

Сучасні платформи для дистанційного навчання можуть автоматично адаптувати складність завдань залежно від рівня знань учня. Наприклад, програми можуть пропонувати більш легкі завдання на початку і поступово ускладнювати їх, забезпечуючи тим самим оптимальний рівень навчальної навантаженості.

Використання різних методів подачі матеріалу, таких як відеоуроки, інтерактивні вправи, онлайн-тести та практичні завдання, дозволяє врахувати різні стилі навчання. Деякі учні можуть краще засвоювати матеріал через відео, інші – через практичні вправи або інтерактивні завдання.

Важливо створити персоналізовані плани для учнів з урахуванням їх сильних і слабких сторін. Це може включати окремі завдання, додаткові матеріали або знижений темп для тих, хто потребує додаткової підтримки.

Регулярне використання онлайн-тестів дає змогу вчителю швидко оцінити рівень знань кожного учня і вчасно коригувати навчальний процес. Завдяки автоматичній аналітиці, вчитель може бачити слабкі місця учнів і на основі цього коригувати подальшу роботу.

Кожному учневі можна призначити ментора або старшого учня, який буде супроводжувати його навчальний процес, допомагати з домашніми завданнями та пояснювати складні теми. Це також допомагає створити атмосферу підтримки та спільної роботи.

Надання можливості учням здавати завдання у більш гнучкий термін дозволяє враховувати особливості індивідуального графіку навчання та забезпечує комфортне навантаження для кожного учня.

Доцільним є використання різних підходів для мотивації учнів, таких як визнання досягнень, створення групових конкурсів або спеціальних відзнак для досягнень у навчанні. Мотивація також може включати в себе індивідуальні заохочення, які відповідають інтересам кожного учня.

Загалом, індивідуальний підхід вимагає від вчителя не лише гнучкості в методах викладання, але й постійної роботи над підтримкою учнів, визначенням їхніх потреб і створенням сприятливих умов для кожного.

Для організації дистанційного навчання математики в Україні можна використовувати кілька платформ, які надають доступ до онлайн-уроків, інтерактивних завдань та інших корисних матеріалів. Ось кілька рекомендованих сайтів:

1. Всеосвіта (www.vseosvita.ua): Це одна з найбільших освітніх платформ в Україні, яка пропонує ресурси для дистанційного навчання, включаючи інтерактивні завдання, відеоуроки, тести та інші матеріали. Вчителі можуть створювати свої курси та перевіряти роботи учнів.

2. Мітап (www.mitap.ua): Платформа для створення відеоуроків та інтерактивних завдань, яка також підтримує дистанційне навчання та взаємодію з учнями через відеоконференції.

3. Освітній портал "На урок" (<https://naurok.com.ua/>): Пропонує безкоштовний доступ до величезної бібліотеки матеріалів для вчителів, включаючи методичні рекомендації, завдання та тестові матеріали з математики.

4. EdEra (www.ed-era.com): Онлайн-платформа для навчання, яка пропонує курси для вчителів і учнів. Усі матеріали адаптовані для української освітньої системи. На платформі можна знайти курси з математики для школярів різних класів.

5. Khan Academy (<https://www.khanacademy.org/>): Хоча це міжнародна платформа, вона надає великий вибір уроків з математики, доступних на українській мові. Вчителі можуть використовувати матеріали для пояснення складних тем, а учні можуть самостійно вчитися і перевіряти свої знання.

Таким чином, дистанційне навчання в Україні є важливим інструментом для забезпечення безперервності освітнього процесу, але потребує комплексного підходу до розв'язання технічних, організаційних і соціальних проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузан, Г. Диджиталізація освітнього процесу і дистанційне навчання в Україні: виклики, проблеми, перспективи. Журнал освітніх технологій, 5(3), 2020, С. 102-108.
2. Литвинчук, А. О., Кир'янов, А. В., Іриневич, Ю. В., Гайдук, І. С. Тенденції розвитку дистанційної освіти в Україні як чинника стабільності та безперервності освітнього процесу під час війни. Освітній вісник, 8(2), 2022, С. 45-60.
3. Мартинюк, А. І. Дистанційне навчання: досвід, проблеми, перспективи. Іноземна мова та методика навчання, 4(1), 200-210.
4. Панасенко, І. В. Дистанційне навчання в Україні: аналіз загроз і викликів. Науковий огляд, 7(4), 2021. 33-40.
5. Гнатюк, О. В. Проблеми дистанційного навчання учасників освітнього процесу в сучасних умовах. Вища освіта України, 10(2), 2021 12-18.
6. Абрамчук І. В. Використання математичних пакетів прикладних програм для підвищення мотивації вивчення математики у ВНЗ. Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах. – 2017. – № 3. – С. 94-99.
7. Величко Н. П., Романюк О. Н. Інформаційне забезпечення процесу вивчення математики в школі. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної Інтернет конференції «Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ та управління», 20-21 листопада 2024 р. Суми/Вінниця : НІКО / КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти», 2024. С. 23-25.

Андрій ГОРБАТЕНКО
викладач

*фаховий коледж інформаційних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»*

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У ВІЙСЬКОВО-ПРАВОВІЙ ОСВІТІ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ

Цифрова трансформація в останні десятиліття стала ключовим чинником, який значно впливає на всі сфери життя суспільства, в тому числі й освіти. Цифрова трансформація у сфері освіти – це комплексна робота над побудовою системи цифрових рішень у сфері освіти та науки, включно зі створенням безпечного електронного освітнього середовища, забезпеченням необхідної цифрової інфраструктури закладів та установ освіти і науки, підвищення рівня цифрової компетентності, цифровою трансформацією процесів та послуг, а також автоматизацією збору і аналізу даних [1].

Військове право, як динамічна галузь знань, також потребує інноваційних підходів до освітнього процесу, які відкриють нові можливості для підвищення якості навчання, сприяючи розвитку компетенцій, необхідних для сучасних військових юристів. Інтеграція цифрових та інформаційних технологій у навчальний процес дозволяє підвищити ефективність вивчення військового права, зробити процес вивчення більш інтерактивним та доступним.

Для досягнення зазначеної мети необхідно проаналізувати роль цифрової трансформації в системі військово-правової освіти, виявити нові можливості для ефективного навчання, а також запропонувати свої рекомендації щодо оптимізації освітнього процесу та підвищення ефективності навчальних програм за допомогою цифрових інструментів.

Цифрова трансформація дотична до всіх галузей освіти, включаючи військово-правову. Сучасні технології дозволяють значно підвищити ефективність навчального процесу, сприяють розвитку інноваційних підходів до викладання, інтерактивного та адаптивного навчання. Електронні, мультимедійні підручники та посібники, інтерактивні комплекси, цифрові вимірювальні лабораторії – все це є складовою сучасної освіти. Величезні потоки інформації, які кожен бажаючий може отримувати з мережі Інтернет, роблять освіту більш доступною [2, с.1].

У світі, де безпека та юриспруденція стають критично важливими сферами, необхідність підготовки висококваліфікованих військових юристів стає все більш актуальною.

В цілому, під цифровою трансформацією мається на увазі процес інтеграції цифрових технологій, інструментів та засобів у всі аспекти діяльності, що призводить до фундаментальних змін у тому, як функціонують ті, чи інші організації. У контексті освітніх установ цифрова трансформація включає використання інформаційних технологій для покращення доступу до навчальних ресурсів, автоматизації адміністративних процесів і підвищення якості навчання.

Цифрові та інформаційні технології значно вплинули на освіту, зокрема на військово-правову освіту. Інтернет, онлайн-платформи, навчальні симулятори, віртуальна та доповнена реальність дозволяють здобувачам освіти отримувати знання в інтерактивний спосіб, занурюючись у реалістичні навчальні сценарії [2, с.1]. Це сприяє кращому розумінню складних правових і військових ситуацій, а також покращує підготовку до реальної професійної діяльності, особливо в галузі криміналістики.

Одним із ключових аспектів цифрової трансформації є перехід до дистанційного та змішаного навчання. Використання онлайн-платформ, таких як Coursera, EdX, Moodle, надає цілу низку переваг. Гнучкість дозволяє навчатися в будь-який час і в будь-якому місці, що особливо важливо для військових юристів, які можуть бути задіяні для виконання службових обов'язків в зоні бойових дій і не мають змоги відвідувати заняття очно. Індивідуалізація сприяє створенню персоналізованих навчальних планів. Доступ до широкого спектру навчальних ресурсів забезпечує різноманітність матеріалів. Онлайн-формат сприяє співпраці, дозволяючи спілкуватися зі студентами та викладачами, а також забезпечує можливість постійного навчання і підвищення кваліфікації протягом всієї кар'єри.

Попри переваги, існують і виклики. Серед них – необхідність відбору якісних матеріалів для навчального процесу, забезпечення стабільного доступу до інтернету, створення умов для самостійної роботи студентів, а також потреба поєднувати онлайн-навчання з особистим спілкуванням.

Подальший розвиток передбачає впровадження інтерактивних форматів, таких як VR, AR та гейміфікація [3, с.71-72; 4, с.58], створення індивідуальних навчальних траєкторій, а також розробку спільних онлайн-курсів і навчальних матеріалів у співпраці з іншими навчальними закладами.

Онлайн-платформи відкривають нові можливості для військово-правової освіти, роблячи навчання більш доступним, гнучким та ефективним. Однак для успішної реалізації їх потенціалу необхідно вирішити ряд проблем, пов'язаних з якістю контенту, технічним забезпеченням та мотивацією здобувачів освіти.

Роль віртуальної реальності (VR) та симуляторів у військово-правовій підготовці військових юристів до подальшої практичної діяльності стає все більш значущою [3, с.71-72; 4, с.58]. Ці технології надають безпрецедентні можливості для імітації реальних ситуацій, що виникають у військово-правовій практиці, дозволяючи майбутнім юристам набути практичних навичок у безпечному та контрольованому середовищі.

Імерсивність віртуальної реальності дозволяє створити максимально реалістичне оточення, в якому здобувач освіти може відчути себе присутнім на місці подій. Інтерактивність забезпечує можливість взаємодіяти з віртуальним середовищем, приймати рішення та аналізувати їх наслідки. Використання VR гарантує безпеку, адже у віртуальному світі можна експериментувати без ризику для життя та здоров'я. Повторюваність тренувань сприяє ефективності, дозволяючи відпрацьовувати різні сценарії та закріплювати навички. Доступність симуляторів дає змогу студентам навчатися у зручний для них час і в своєму темпі.

Віртуальні місця злочинів створюють умови для тренування навичок збору доказів, огляду місця події та проведення слідчих експериментів. Симуляція військових конфліктів сприяє розумінню наслідків порушення міжнародного гуманітарного права та відпрацюванню алгоритмів дій у складних ситуаціях. Моделювання процесуальних дій, таких як затримання підозрюваних, обшуки, огляди місця подій, дозволяє

вдосконалювати знання в галузі оперативно-розшукової діяльності і криміналістики. Симуляція військових судів і розгляд справ про військові злочини є важливими елементами підготовки у сфері військової юстиції.

Студенти покращують навички прийняття рішень, аналізуючи наслідки своїх дій у різних ситуаціях. Симуляції розвивають критичне мислення, стимулюючи здатність до самостійного аналізу. Інтерактивний характер навчання підвищує мотивацію та робить процес більш цікавим. Використання симуляторів дозволяє значно скоротити витрати на проведення реальних навчань.

Вартість розробки якісних симуляторів вимагає значних фінансових інвестицій. Не всі навчальні заклади мають необхідне технічне забезпечення та програмне забезпечення. Відсутність єдиних стандартів розробки та оцінки ефективності навчальних симуляторів ускладнює їх впровадження.

VR і симулятори можуть бути використані не лише для навчання, а й для атестації та підвищення кваліфікації військових юристів. Інтеграція VR з іншими технологіями, такими як штучний інтелект [3, с.72; 4, с.57] і «Big Data», відкриває можливості для створення складних і реалістичних навчальних сценаріїв.

Цифрова трансформація супроводжується технічними проблемами, такими як нестабільний доступ до інтернету, електроенергії та несправності обладнання, що можуть перешкоджати навчальному процесу. Викладачам необхідно адаптуватися до нових технологій, що іноді викликає труднощі. Забезпечення кібербезпеки, зокрема захист персональних даних студентів і викладачів, а також конфіденційної інформації, є важливим завданням. Значні фінансові витрати, пов'язані з впровадженням цифрових технологій, є ще одним викликом.

Підсумовуючи, засоби VR та симулятори відкривають нові можливості для підвищення ефективності військово-правової освіти, сприяючи здобуттю практичних навичок у безпечному середовищі. Однак їх успішне впровадження потребує вирішення проблем із фінансуванням, технічним забезпеченням та розробкою навчальних програм, а також з тим, що викладачам потрібно адаптуватися до нових технологій, що іноді викликає труднощі.

Цифрова трансформація є невід'ємною частиною сучасного світу, а у військово-правовій освіті вона відкриває нові горизонти для підвищення ефективності навчання.

Використання цифрових платформ, VR-симуляторів та інших технологій дозволяє значно покращити якість підготовки здобувачів освіти та підвищення кваліфікації вже діючих військових юристів, зробити сам процес навчання більш інтерактивним, доступним та ефективним.

Однак, для успішної реалізації цифрової трансформації необхідно враховувати існуючі виклики та розробляти комплексні стратегії їх подолання. Важливо забезпечити рівний доступ до цифрових технологій для всіх здобувачів освіти, підвищити рівень захищеності інформації, забезпечити необхідну технічну підтримку та провести підготовку викладачів до роботи в новому освітньому середовищі.

Тільки за умови системного підходу до цифрової трансформації можна досягти значних успіхів у підвищенні якості військово-правової освіти та підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних вирішувати складні завдання в сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міністерство освіти і науки України: Цифрова трансформація у сфері освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/tag/tsifrova-transformatsiya-osviti-i-nauki>;
2. Колеснікова І. В. Цифрова трансформація сучасного освітнього процесу. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/222.pdf>;
3. Прокопенко А. Педагогічні умови використання комп'ютерно орієнтованої методичної системи розвитку цифрової компетентності офіцерів військового управління. Цифрова трансформація науково-освітніх середовищ в умовах воєнного стану : Зб. матеріалів звіт. наук. конф. Ін-ту цифровізації освіти НАПН України, м. Київ, 23 лют. 2024 р. С.71–73. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740554/1/Збірник_тез_звітної_2024_v2.pdf;
4. Пінчук О., Прокопенко А. Розвиток цифрової компетентності – професійно значущого складника компетентності офіцерів Збройних Сил України. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми (Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems) : Збірник наукових праць. Київ-Вінниця, 2021. Вип. 62. С.54-69. URL: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/issue/view/188/184>.

Міськова Наталія Миколаївна
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
Сітян Анюта Людвігівна
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

*Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Для сучасного етапу реформування української національної школи характерним є ускладнення змісту освіти, зростання обсягу інформації і зменшення часу, відведеного для її засвоєння. Сьогодні розвиток освіти як системи повинен реалізуватися через системні знання, що є необхідними для формування цілісного, системного та творчого мислення.

Ці знання можуть бути отримані на основі інтеграції гуманітарних і фундаментальних дисциплін, які повинні орієнтуватися на світовий рівень розвитку науки. Такий підхід сприяє формуванню цілісних уявлень про світ і людину в цілому. Пошуки шляхів удосконалення системи освіти в школі сприяють відродженню такого поняття, як інтеграція навчання, що поступово знаходить втілення у практиці початкової школи. Сучасна початкова освіта характеризується системними змінами у структурі та змісті [1].

Переосмислення самого навчання, ролі учня як суб'єкта навчально-виховного процесу, а також суспільні зміни зумовлюють нетрадиційні підходи до вирішення багатьох суспільних проблем. Психологічні основи процесу інтеграції в системі шкільного навчання розкриті в дослідженнях Л.С. Виготського, В.В. Давидова, В.П. Зінченка, Е.Л. Носенко. Сутність інтеграції як цілісного впливу на становлення особистості, її форми і види розкриті в працях С.У. Гончаренка, С.В. Загв'язінського, В.П. Тиценка, С.І. Якименка. Дидактичні можливості інтеграційних занять багатокomплектного змісту початкової освіти досліджували такі вчені як Н.М. Бібік, М.С. Вашуленко, О.Я. Савченко, В.П. Тищенко, Р.В. Ільченко та інші.

Мета сьогоднішнього – довести ефективність впровадження інтегрованих уроків у початковій школі. Діючі програми для початкової школи дозволяють зробити висновок, що всі предмети початкової ланки мають своєрідний інтеграційний потенціал. Метою навчальних занять, побудованих на інтегрованому змісті, є створення передумов для різнобічного розгляду певного об'єкта, поняття, явища, формування системного виникнення уяви, позитивно-емоційного ставлення до пізнання. Урок в сучасних умовах повинен носити творчий характер.

Метою інтегрованого навчання є:

- формування в учнів цілісного уявлення про навколишній світ, системи знань і вмінь;
- досягнення якісної, конкурентоздатної освіти;
- створення оптимальних умов для розвитку мислення учнів у процесі вивчення загальноосвітніх предметів і предметів професійно-теоретичного циклу;
- активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках;
- ефективна реалізація розвивально-виховних функцій навчання.

Актуальність інтеграції в початковій школі обумовлена низкою чинників:

- Для молодших школярів властиве нерозчленоване сприйняття об'єктів навколишнього світу, а цілісне.
- Останнім часом відбулось збільшення кількості інформації, розширення змісту освіти, що в разі збереження монопредметної організації освітнього процесу призводить до перенавантаження учнів.
- Деякі теми дублюються різними предметами.
- У реальному житті дуже рідко дитина стикається із ситуаціями, які є монопредметними.

Вибір інтеграції як методологічного концепту зумовлений перспективними й поточними дидактичними, виховними та розвивальними завданнями освітнього процесу початкової школи [2, с. 75-77].

Аналіз психолого-педагогічних досліджень дозволяє стверджувати, що втілення в освітню практику інтегративного підходу створює сприятливі умови для формування цілісного образу світу, прояву творчості дитини та вчителя. Інтегроване навчання дає свободу вибору теми, змісту, засобів, які використовуються в організації навчання молодших школярів.

Серед переваг інтегрованого навчання є те, що інтеграція поживляє освітній процес; економить навчальний час; позбавляє від перевтоми тощо.

Переваги інтегрованого навчання для учнів: більш чітке розуміння мети кожного предмета в різних контекстах; більш глибоке розуміння будь-якої теми, завдяки її дослідженню через кілька точок зору; краще усвідомлення комплексного підходу, через який предмети, навички, ідеї та різні точки зору пов'язані з реальним світом; удосконалення навичок системного мислення.

Варіанти таких уроків різноманітні. Наприклад, можна провести інтегрований урок з математики не тільки з двома, а й навіть трьома-чотирма іншими предметами. Які ж ознаки такого уроку? Перш за все це урок, який вирішує конкретні перспективні завдання інтегрованого конкурсу, тому що є його складовою частиною. Якщо урок один з певної теми, він вирішує коло завдань, які можна виконувати тільки завдяки інтегруванню. Але в будь-якому випадку, наприклад, інтегрований урок з математики, не може бути ізольованим. Він, органічно поєднаний з попереднім і наступним уроками, є складовою всього навчально-виховного процесу. Визначивши завдання уроку (навчальні, розвиваючі, виховні), необхідно зіставити рівень освітлення певного поняття в підручниках, можливості кожного з предметів, об'єднаних на уроці, варіанти використання додаткового матеріалу. Слід зазначити, що учні, відвідавши, наприклад, інтегрований урок з математики, повинні бути зайняті не тільки математичними обчисленнями, а й різними видами діяльності і підбір цих видів має бути ретельним.

Зважаючи на це, виділяють фактори, що сприяють активній розумовій діяльності в процесі інтегрування навчальних предметів:

- прийняття сполучення предметів для інтеграції;
- ретельний відбір змісту, методів, прийомів, враховуючи вікові особливості дітей;
- адекватність дій учителя та його вихованців.

Математика в початковій школі — це база для проведення інтегрованих уроків, так як зміст будь-якого іншого шкільного предмета може розглядатися в якості інформації того чи іншого виду. Інтегрований урок, побудований на базі математики, дозволяє конкретизувати знання, вміння та навички і застосувати їх на практиці, допомагає розвитку математичного мислення школярів і дає можливість вчителю продемонструвати найбільш важливі прийоми і методи розумової діяльності в нестандартних ситуаціях.

Реалізація інтегрованих уроків досягається в процесі інтеграції уроків математики з іншими предметами початкової школи. Тематичний підхід об'єднує в одне ціле завдання з різних областей. Працюючи над темою, школярі користуються знаннями, отриманими на уроках математики, використовуючи при цьому здобуті знання на уроках природознавства, української мови, трудового навчання, образотворчого мистецтва тощо. Крім того, тема допомагає дитині зв'язати те нове, про що вона дізнається, з чимось знайомим і зрозумілим з реального життя.

Мета інтегрованих уроків математики полягає у формуванні в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізації їх пізнавальної діяльності; підвищенні якості засвоєння сприйнятого матеріалу; створенні творчої атмосфери в колективі учнів; виявленні здібностей учнів та їх особливостей; формуванні навичок самостійної роботи школярів з додатковою літературою, таблицями між предметних зв'язків, опорними схемами; підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається; ефективній реалізації розвивально-виховної функції.

Вивчаючи структуру кожного типу уроку вчитель повинен враховувати тему і зміст, предметів, які інтегруються на одному уроці, найдоцільніші методичні засоби і прийоми, конкретні умови, в яких проводитиметься урок, рівень підготовки учнів.

Особливість інтегрованого уроку в тому, що тут поєднуються блоки знань із різних предметів, підпорядковані одній темі. Тому дуже важливо чітко визначити основну мету інтегрованого уроку, те, як він сприятиме цілісності навчання, формуванню знань на якісно новому рівні. Метою інтегрованих уроків є створення передумов для різнобічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища, формування системного мислення, збудження яви, позитивного емоційного ставлення до пізнання [3].

Плануючи проведення інтегрованих уроків математики, доцільно:

- завчасно проаналізувати навчальні програми; визначити пов'язані за змістом теми;
- за потреби змінити послідовність їх викладу, передбачивши місце інтегрованого уроку в системі уроків за календарно-тематичним плануванням;
- установити зв'язки між об'єктами вивчення;
- визначити ключові й предметні компетентності, що формуватимуться в учнів на інтегрованому уроці;
- визначити цілі інтегрованого уроку з урахуванням того, що на цих заняттях розв'язуються дидактичні завдання усіх предметів, зміст яких інтегрується.

Отже, технологія інтегрованого навчання математики є ефективною формою організації навчального процесу, яка використовується для систематизації знань у сучасній школі, оскільки на таких уроках відбувається синтез знань з різних дисциплін, внаслідок чого утворюється нова якість, нерозривне ціле, що досягнуте широким й поглибленим взаємопроникненням цих знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. І. Д. Бех. Інтеграція як освітня перспектива. Початкова школа. 2002. № 5. С. 5 – 6.
2. М. Г. Іванчук. Інтегроване навчання: сутність та виховний потенціал. Виховання особистості молодшого школяра в умовах інтегрованого підходу до навчання. Чернівці: Рута, 2004. 360 с.
3. О. М. Петрук. Проблема інтегрованого підходу до процесу навчання в науковій літературі. Педагогічний дискурс. 2010. № 8. С. 176 – 180.

Світлана Мостова
вихователь-методист

*Комунальний заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №206
Криворізької міської ради,*

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Екологічне виховання у закладах дошкільної освіти є важливим аспектом формування у дітей свідомого ставлення до навколишнього середовища. Основна мета екологічного виховання полягає в розвитку екологічної культури, формуванні екологічної свідомості та практичних навичок, які допоможуть дітям зрозуміти цінність природи і відповідальність за її збереження.

Успішним розв'язанням завдань екологічного виховання дошкільнят є розвиток пізнавальної активності дітей у процесі ознайомлення їх з природою. У центрі уваги педагогів має бути не просто повідомлення дітям окремих фактів та узагальнень, а й їх оцінка, спрямована на усвідомлення екологічної цінності природи, її єдності з людиною.

Базовий компонент дошкільної освіти визначає, що перед вступом до школи дитина має оволодіти природничо-екологічною компетенцією:

- бути обізнаною з природним середовищем планети Земля та Всесвітом як цілісним організмом, у якому взаємодіють повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини, люди, Сонце, Місяць;

- усвідомлювати їх значення для діяльності людини, для себе;
- сприймати природу як цінність;
- виокремлювати позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи;
- довільно регулювати власну поведінку в природі;
- усвідомлювати себе частиною великого світу природи
- знати про залежність власного здоров'я, настрою, активності від стану природи, її розмаїття й краси;

- виявляти інтерес, бажання та посильні зусилля щодо природоохоронних дій;
- знати про необхідність дотримання людиною правил доцільного природокористування, чистоти природного довкілля, заощадливого використання природних багатств, використання води, електричної та теплової енергії в побуті;
- докладати домірних зусиль для збереження, догляду та захисту природного довкілля.

Першим етапом у здійсненні поставленої мети у закладі дошкільної освіти є планування згідно програмових вимог. При плануванні роботи з екологічного виховання педагогам рекомендовано використовувати навчально-методичні посібники, методичні рекомендації, збірки, хрестоматії. Впроваджувати власний досвід та досвід колег з теми екологічного виховання.

На другому етапі – створення умов для ознайомлення дітей з природою та екологією. У кожній віковій групі закладу дошкільної освіти повинні бути створені куточки живої природи, у яких є кімнатні рослини та деякі тварини, календарі природи.

Завдання, які стоять перед педагогами:

- навчити дітей уважно й зацікавлено спостерігати за природним оточенням – дивитись і бачити, слухати і чути, пропускати отримані враження через своє серце й робити необхідні висновки;

- розвивати в дітей пізнавальні вміння і навички, розумову активність, позитивне й дбайливе ставлення до об'єктів природи та формувати екологічну культуру.

Система роботи з виховання екологічної культури дошкільнят здійснюється послідовно протягом усього навчального року. Для цього доцільно впроваджувати різні види діяльності, форми та методи роботи:

- спостереження за навколишнім середовищем. Спостерігаючи за рослинами і тваринами, діти помічають яскраві прояви в рості, розвитку рослин і тварин;

- групові дискусії розвивають вміння слухати і взаємодіяти між собою. Бесіди є найпоширенішою формою спілкування з метою обміну враженнями, думками, почуттями, інформацією, що стимулює дитячу думку в нових напрямках;

- споглядання картин, ілюстрацій задля цього у закладі має бути добірка наочного матеріалу;

- ознайомлення з відеоматеріалом, такий метод дає можливість доступно та детально пояснити та показати причинно-наслідкові зв'язки;

- творчі завдання з малювання, ліплення, аплікації, виготовлення поробок із природного матеріалу;

- ігрові методи: ситуаційно-рольові, дидактичні, творчі, імітаційні, ділові. Гра сприяє кращому засвоєнню інформації, під час гри діти вчаться бачити красу природи, доглядати за нею;

- лепбуки, як засіб формування екологічної компетентності дошкільників;

- праця в природі. У процесі догляду (разом з вихователем) за мешканцями куточка діти опановують нескладні уміння: підтримувати рослину в чистоті, правильно поливати її, мити напувалки і годівниці для тварин, давати корм. Таким чином діти набувають знань про те які потрібні умови для розвитку та життя рослин і тварин;

- город на підвіконні. Ця форма роботи в дитячому садку сприяє розвитку допитливості і спостережливості в дітей, вона допомагає краще пізнати життя рослин. Дуже важливо, щоб діти брали активну участь у посадці та наступному догляді за рослинами;

- цільові прогулянки. Відмінність їх від повсякденних прогулянок полягає в тому, що вони проводяться за межами закладу дошкільної освіти;

- читання творів про природу. На основі їх дошкільнята вчаться бути спостережливими, виховується любов до природи, створюється позитивний настрій;

- проблемні ситуації, мовні логічні завдання, які не тільки яскраво розвивають творчі здібності особистості, а й викликають інтерес та бажання берегти й охороняти природу.

- конкурси, вікторини, екологічні заходи, свята. Ці засоби спрямовані на інтелектуальний розвиток дітей, бо вимагають відтворення, актуалізацію уявлень про факти природи, відомі дітям;

- природоохоронні акції: прибирання території дитячого садка, виготовлення годівниць для птахів, вирощування квітів, городина на території дитячого садка;

- досліди. У куточку пошукової діяльності педагоги розміщують матеріали та обладнання для дослідів. Тут організують та проводять заняття, експериментування з невеликими групами дітей або індивідуальну роботу. Для маленьких чомучок створюють осередки води і піску, де діти можуть дізнатись про властивості цих природних об'єктів;

- робота з батьками. Відомо, що ні одне виховне або освітнє завдання не можливо успішно вирішити без контакту з сім'єю. Для батьків бажано розробити буклети, пам'ятки, консультації, створити картотеку елементарних дослідів і експериментів, які можна провести вдома. У роботі з батьками з екологічного виховання дітей можна використовувати як традиційні форми (батьківські збори, консультації, бесіди), так і нетрадиційні (ділові ігри, прямий телефон, дискусії, батьківський лекторій, конференції).

Таким чином, заклад дошкільної освіти закладає фундамент екологічної свідомості при формуванні елементарних знань про природу у доступній для дітей формі: орієнтування у найближчому природному доквіллі, усвідомлення фізіологічних потреб живих організмів та їхні взаємозв'язки з умовами існування, ознайомлення з елементарними відомостями про взаємозв'язки живої і неживої природи, розуміння впливу людини та її господарської діяльності на природне середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Авторська група : Байєр О.М., Безсонова О.К., Брежнева О.Г., Гавриш Н.В., Загородня Л. П., Косенчук О. Г., Корнєєва О.Л., Лисенко Г. М., Левінець Н. В., Машовець М.А., Мордоус І.О., Нерянова С. І., Піроженко Т. О., Половіна О. А., Рейпольська О.Д., Шевчук А. С. Під науковим керівництвом доктора психологічних наук, професора, член-кореспондента НАПН України – Піроженко Т. О. - 2021. Режим доступу: https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Бєлих К. М. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. Кваліфікаційна робота на правах рукопису. С. 31 – 36. https://cusu.edu.ua/images/psiholog/kafedra_metodik_doshkiln_ta_pochatk_osviti/derj_atestat/17-03-2021/Belux_D0taPO.pdf

3. Дошкільна педагогіка Випуск 50. Том 1. 2022 Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти, С. 199 – 202. http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/50/part_1/41.pdf

4. Педрада Платформа Освіта Експертус Екологічне виховання дошкільників <https://opplatforma.com.ua/article/1409-use-dlya-ekologchnogo-vihovannya-dtey-doshklnogo-vku>

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Адамюк Д.С.

викладач кафедри практичної психології

УДУ імені Михайла Драгоманова

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ В ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

У сучасному світі, особливо в умовах воєнного часу, необхідність розвивати резильєнтність стає надзвичайно актуальною. Це поняття, що описує здатність до адаптації та відновлення після стресу чи кризових ситуацій, є предметом дослідження багатьох наук, зокрема психології та освіти. Українські науковці підкреслюють значущість формування резильєнтності серед населення, особливо в період воєнних дій.

Розвиток стійкості є важливим процесом, який допомагає людям з інвалідністю долати життєві труднощі. Вона не лише сприяє подоланню проблем, але й допомагає знизити рівень стресу та досягати поставлених цілей.

Резильєнтність визначається як здатність людини успішно адаптуватися до стресових ситуацій, змін або травматичних подій. Для осіб з інвалідністю це поняття має особливе значення, оскільки вони часто зіштовхуються з фізичними, емоційними та соціальними викликами [1].

Розвиток стійкості сприяє подоланню стигми й стереотипів, допомагає долати фізичні та емоційні бар'єри, сприяє підвищенню незалежності та покращенню якості життя.

Люди з інвалідністю стикаються з багатьма факторами, які можуть ускладнювати формування резильєнтності. Серед них: стигматизація та дискримінація, обмежений доступ до якісних медичних послуг, фінансові труднощі, що ускладнюють доступ до необхідних ресурсів, а також недостатня підтримка з боку суспільства чи державних структур [2].

Важливою частиною нашого дослідження також був аналіз основних факторів розвитку резильєнтності, які можна поділити на внутрішні та зовнішні [1].

Внутрішні фактори:

1. Емоційна регуляція: здатність контролювати емоції та знижувати рівень тривоги.
2. Оптимізм: віра у власні сили та позитивне ставлення до життя.
3. Самоефективність: усвідомлення здатності досягати цілей.
4. Адаптивність: гнучкість у реагуванні на зміни.

Зовнішні фактори:

1. Соціальна підтримка: допомога від родини, друзів, колег.
2. Доступ до ресурсів: освіта, медичне обслуговування, адаптивні технології.
3. Сприятливе середовище: мінімізація бар'єрів і підтримка соціальної інтеграції.

В рамках дослідження резильєнтності нами було проаналізовано також шляхи розвитку психологічної стійкості для осіб з інвалідністю [3].

1. Тренінги з психологічної стійкості: навчання навичкам стрес-менеджменту, саморегуляції та ефективного вирішення проблем.

2. Інтеграція у спільноти: участь у соціальних групах, які забезпечують підтримку та обмін досвідом.

3. Освітні програми: підвищення обізнаності щодо прав осіб з інвалідністю та методів покращення якості життя.

4. Розвиток технологій: використання адаптивних технологій, які полегшують виконання щоденних завдань.

Резильєнтність є критично важливим фактором для осіб з інвалідністю, оскільки вона забезпечує психологічне та емоційне відновлення, допомагає адаптуватися до життєвих викликів і досягати гармонійного життя. Важливо розвивати як внутрішні, так і зовнішні фактори резильєнтності, забезпечуючи всебічну підтримку для цих людей. Подальші дослідження у цій сфері сприятимуть створенню ефективних програм, спрямованих на покращення якості життя осіб з інвалідністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мерзлякова О.Л. Резильєнтність або психологічна стійкість: концепт, вимірювання, розвиток (аналітичний огляд). Аналітичний вісник у сфері освіти й науки: довідковий бюлетень ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського. Випуск 18, 2023. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737733/1/Merzliakova_VNIASO-AHS_of_EduSci-RB-18-2023-97-121.pdf

2. Spinal Cord Injuries Australia. Building Resilience in People with Disabilities. URL: <https://scia.org.au/resource-hub/building-resilience-in-people-with-disabilities/#:~:text=Strong%20resilience%20fosters%20confidence%20among,professional%20growth%20opportunities>.

3. Hardiana, Eva Meizara Puspita Dewi. Resilience Dynamics of Disability People in the Workplace. URL: <https://kneopen.com/KnE-Social/article/view/14374/>

Конончук І.М.
магістр спеціальності 053 «Психологія»
Науковий керівник: Мельник А.П.
кандидат психологічних наук, доцент
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РІВНЯ ДОМАГАНЬ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Рівень домагань є ключовим компонентом особистісного розвитку дитини, який визначає її прагнення досягати певних цілей і задоволення від результатів власної діяльності. У молодшому шкільному віці відбувається формування основних рис особистості, а рівень домагань стає важливим чинником для соціальної адаптації та навчальної мотивації.

Рівень домагань відображає здатність особистості обирати значущі для неї цілі, досягнення яких задовольняє прагнення зайняти бажану позицію в системі цінностей. Формування рівня домагань ґрунтується на оцінці власних можливостей, а також на аналізі успіхів і невдач під час виконання завдань різного рівня складності. На думку М. Боришевського, розвиток домагань пов'язаний із оціночними судженнями, що супроводжують діяльність і поведінку дитини з перших днів життя, тому домагання є результатом не лише досвіду діяльності, а й досвіду взаємодії з оточенням [1, с. 28].

У молодшому шкільному віці починає формуватися самооцінка дитини, яка впливає на її ставлення до себе. Самооцінка охоплює знання про досягнення у навчанні, уявлення про власні здібності, та ставлення до себе як до виконавця вимог учителів і батьків, а також як до особистості з новими якостями. Формування самооцінки дитини значною мірою залежить від того, як дорослі оцінюють її діяльність і поведінку.

Рівень домагань у молодшого школяра визначається як успішністю в навчанні, так і статусом у колективі однолітків. У молодшому шкільному віці діти оволодівають правилами поведінки в колективі, розглядаючи свої вчинки та поведінку не лише з власної позиції, а й з позиції колективу, критично оцінюють поведінку однолітків, стають вимогливими до них. У цей період активно розвиваються такі риси, як витриманість, наполегливість, цілеспрямованість, відповідальність, самокритичність, дисциплінованість, ініціативність, що сприяє формуванню здатності контролювати свою поведінку та підпорядковувати її навчальним цілям.

І. Бех, вважає, що у роки перебування дитини в молодших класах відбувається глибока зміна її потреб та інтересів. У характері цієї зміни (широта-вузькість), особливостях (стійкі-нестійкі) і спрямованості (еґоїстичні-колективістські) можна побачити риси особистості дитини, які певною мірою вже склалися і потребують або зміцнення або подолання [2, с. 93].

С. Чопик зазначає, що основними факторами, які визначають характер та специфіку розвитку рівня домагань в молодшому шкільному віці, є: сім'я (стиль сімейного виховання, ставлення батьків одне до одного і до дитини, взаєморозуміння, розподіл влади у сім'ї, тиск на її членів); школа (вчителі – ставлення вчителів до конкретної дитини і до класу загалом, стиль спілкування з дітьми, віра у здібності дитини і формування в учня віри у свої сили або навпаки; оцінка – обґрунтування оцінок, їх адекватність/неадекватність, однокласники – ставлення до дитини, прийняття/

неприйняття, статус у класному колективі, стиль спілкування; діяльність – складність, особистісна значущість для дитини); минулий досвід – переважання успіхів чи невдач при виконанні завдань у минулому, сприйняття значущими дорослими і ровесниками успіхів та невдач дитини [3, с. 763].

У молодшому шкільному віці рівень домагань відіграє важливу роль у формуванні психологічної індивідуальності учня. Розходження між домаганнями і можливостями індивіда, як у бік завищення, так і у бік заниження, є наслідком неадекватного знання про себе і оцінки себе. Це, у свою чергу, може призвести до деструктивності поведінки, емоційних зривів, підвищеної тривожності, а згодом до дефектів у формуванні особистості. Особливо значущою є ця проблема для учнів з низькою результативністю навчальної діяльності [4, с. 527].

Досягнення в навчальній діяльності сприяють формуванню самооцінки, яка, своєю чергою, впливає на навчальні результати через мотивацію та впевненість у власних силах. Занижена самооцінка підриває віру у свої можливості, що знижує рівень прагнень, тоді як низькі результати у навчанні ще більше погіршують самооцінку. Рівень прагнень дитини залежить не лише від її успіхів у навчанні чи інших видах діяльності, а й від її статусу в колективі однолітків. Учні з високим авторитетом у класі зазвичай характеризуються адекватною самооцінкою та високим, але реалістичним рівнем домагань.

Рівень домагань залежить не лише від самооцінки, зокрема від таких її параметрів, як адекватність, стійкість, але й від практичної перевірки особистістю міри складності цілей, які вона висуває, а також від усвідомлення відповідальності за їх успішне досягнення. У рівні домагань безпосередньо стикаються самосвідомість й свідомість, самооцінка й оцінка. Завдяки цьому домагання справляють постійний трансформуючий вплив на самооцінку, сприяючи підвищенню рівня її дієвості [5, с. 123].

Отже, рівень домагань у молодшому шкільному віці є важливим показником особистісного розвитку дитини. Його становлення залежить від впливу сімейного середовища, успішності в навчанні та соціальної взаємодії. Для гармонійного розвитку рівня домагань необхідно враховувати індивідуальні особливості дитини, формувати позитивну самооцінку та створювати сприятливі умови для розвитку мотивації досягнень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боришевський М. Й. Психологічні механізми розвитку особистості. Педагогіка і психологія. 1996. № 3. С. 26–33.
2. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Чернівці: Букрек, 2015. Том 1. 840 с.
3. Чопик С. В. Розвиток рівня домагань як передумова становлення особистості молодшого школяра. Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка, НАПН України. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. Вип. 15. С. 760–770. URL: <http://eehb.dspu.edu.ua/index.php/2227-6246/article/view/160744> (дата звернення: 04.01.2025).
4. Яворська-Ветрова І. Особливості домагань молодших школярів з різними рівнями навчальних досягнень. Грааль науки. 2021. № 2-3. 526-531. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/10733/10095> (дата звернення: 04.01.2025).
5. Боришевський М. Й. Самосвідомість як фактор психічного розвитку особистості. Психологія і суспільство. 2009. №4. 119–126. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/30577> (дата звернення: 04.01.2025).

Мельник Антоній Петрович
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології
та психодіагностики

Крикунов Олександр Вікторович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального правосуддя
та правоохоронної діяльності

Волинський національний університет імені Лесі Українки

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Досліджено резильєнтність як одну з особистісних характеристик, що забезпечують психічну стійкість особистості. З'ясовано особистісне та соціальне підґрунтя розвитку риси резильєнтності, її можливі прояви у поведінці особи. Зроблено висновок про те, що механізм реалізації резильєнтності передбачає формування захисних реакцій та активних вольових дій як відповідь на негативні обставини. Результатом активності такого механізму є відновлення психічного благополуччя особистості, її здатність повноцінно функціонувати.

Ключові слова: резильєнтність, стресостійкість, самоконтроль, емоції.

Психологічна категорія «резильєнтність особистості» (від англ. resilience — пружність, еластичність) була введена у науковий обіг у другій половині 20 століття і спочатку трактувалася як невразливість під дією негативних зовнішніх умов. Згодом це явище почали розглядати у більш широкому контексті – як здатність окремої особистості адаптуватися і відновлюватися після несприятливих подій, так і стійкість соціальних груп (сімей, трудових колективів) [1]

Резильєнтність співвідносять з поняттям «стійкість» (hardeness), введеним у науковий обіг американський психолог Сальваторе Мадді. У трактуванні С. Мадді стійкість – це особистісна риса, яка відповідальна за успішне подолання життєвих труднощів, яка ґрунтується на переконанні людини в тому, що всі події, які з нею відбуваються, сприяють розвитку шляхом набуття досвіду та здатності впливати на результат, що багато в чому залежить від стилю мислення (індивідуального способу інтерпретації життєвих подій) [2]. Отже, резильєнтність може розглядатися як система позитивних переконань про себе, суспільство і стосунки зі світом.

Термін «резильєнтність» використовується в вітчизняній науковій літературі для позначення психічної стійкості до біологічних, емоційних, психосоціальних загроз, стресостійкості або психологічної стійкості; як здатність успішно долати складні обставини та негативний вплив стресу [3, с.19; 4, с. 26].

Резильєнтність, яка визначається як здатність ефективно адаптуватися до стресових ситуацій та подолання труднощів, є ключовим фактором стресостійкості та життєстійкості

у цілому. За висновком В. В. Бондаренка характеристика резильєнтності включає в себе кілька аспектів. Резильєнтні люди відрізняються позитивним сприйняттям стресових ситуацій. Вони вбачають у них виклик, а не загрозу, і частіше розглядають можливості для особистого зростання. Емоційна гнучкість також є важливою особливістю резильєнтності. Резильєнтні особи вміють ефективно керувати своїми емоціями та адаптуватися до змін у своєму емоційному стані. Самопереконання та впевненість в своїх силах є ще однією важливою рисою. Резильєнтні люди вірять у свою здатність подолати труднощі та встановлюють конкретні цілі для досягнення [5, с. 283].

М. Й. Варій вважає, що розвинена резильєнтність є однією з ознак, що забезпечують стійкість особистості до негативного впливу середовища. Стійкість – це здатність гідно протистояти несприятливим обставинам і викликам і долати їх, зміцнюючись. Це вміння керувати емоціями, володіти комунікативними навичками [6]. Отже, резильєнтність ґрунтується на розвинутому емоційному самоконтролі, позитивному самосприйнятті і активній поведінці.

Спроможність звертатися за соціальною підтримкою також є одним із аспектів резильєнтності. В. Бондаровська обґрунтовано відзначила, що готовність запитувати і отримувати підтримку від інших людей сприяє ефективній адаптації до стресу. Соціальні ресурси розглядаються як позитивні захисні чинники в середовищі існування людини, які збільшують ймовірність адаптації, незважаючи на несприятливі умови. Одним із основних джерел соціальної допомоги є допомога сім'ї. Сімейні механізми подолання включають довіру, емоційну підтримку, захист і турботу від членів родини. Ресурси сімейної соціалізації включають когнітивну, емоційну взаємодію, позитивні поведінкові приклади стійкості [7].

Гнучкість мислення також відзначає резильєнтних осіб. Вони володіють здатністю гнучко реагувати на зміни та швидко адаптуватися до нових умов. При цьому гнучкість – це багаторівнева властивість психіки, яка залежить від взаємодії багатьох факторів, які знижують ризик виникнення дефектів психічного та особистісного розвитку, сприяють ефективному подоланню стресових ситуацій та підвищують шанси на адаптацію.

Резильєнтність пов'язана із принципом ресурсного підходу особистості до власного життя у контексті реальної дійсності. Як вказує С. О. Лукомська цей підхід зорієнтований на збереження, перерозподіл наявних у людини ресурсів відповідно до її особистих цінностей [8]. Такий розподіл ресурсів дозволяє людині адаптуватися до кризових ситуацій.

Резильєнтність як психічна властивість наповнює життя цінністю та значущістю в усіх ситуаціях. З додаванням внутрішніх особистих ресурсів, контролю над ситуацією та здатності кинути виклик (заперечення тиску життя) людина може одночасно збільшити свій потенціал і подолати стрес, пов'язаний зі своїм шляхом. Ця психічна якість особистості забезпечує злагоджену дію захисних механізмів психіки та стратегій копінг-поведінки. Стійкість людини залежить від гнучкого використання різноманітних механізмів психологічного захисту та стратегій адаптації до ситуації. Людина з високорозвиненими рисами стійкості використовує найбільш задовольняючі форми поведінки, виходячи з власних можливостей і специфіки ситуації [6, с. 91].

Завершуючи аналіз резильєнтності особистості, є сенс вказати на те, що ця властивість психіки також розглядається як позитивна протилежність емоційної вразливості особи. Відповідно, вразливість – це підвищена чутливість індивіда до негативних зовнішніх факторів, тобто підвищена сприйнятливості до психічних відхилень, усвідомлення перебування під впливом факторів ризику переживання

психічної травми та набуття дефектів поведінки [9]. У такому контексті резильєнтність – це здатність формувати захисні реакції у відповідь на негативні обставини, подразники та повернення емоційного балансу у свідомості індивідуума.

Висновки. Розвинена резильєнтність є однією з особистісних характеристик, що забезпечують психічну стійкість особистості до негативного впливу середовища, життєдіяльності, стресів, які є реакцією на негативно забарвлені подразники. Резильєнтність ґрунтується на розвиненому емоційному та вольовому контролі, гнучкому мисленні, дієвому та ресурсно орієнтованому підході, як на позитивному самосприйнятті і вірі у власні сили, так і на довірі до близьких людей і готовності прийняти їх підтримку.

Механізм реалізації резильєнтності передбачає формування захисних реакцій та активних вольових дій як відповідь на негативні обставини. Результатом активності такого механізму є відновлення психічного благополуччя особистості, її здатність функціонувати на задовольняючому їй саму рівні після проживання несприятливих обставин. У такому контексті резильєнтність можна розглядати як психічну властивість особистості, так і як динамічний процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bonanno G. A. Loss, Trauma, and Human Resilience. Have We Underestimated the Human Capacity to Thrive After Extremely Aversive Events? // American Psychologist. 2004. Vol. 59, No. 1. 20-28. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/14736317>
2. Шекеня О. Три кити життєстійкості. URL: <https://simeinyi-budzhel.ua/familybudget>
3. Бедюк М. В. Особливості реалізації програми «Психологічна допомога бійцям АТО та їхнім сім'ям». Збірник наукових праць РДГУ. 2016. Випуск 6. С. 18–21.
4. Варій М. Й. Морально-психологічний стан військ: навчальний посібник. Львів: ВІДУ «ЛП», 2000. 162 с.
5. Бондаренко В. В. Надання психологічної допомоги прикордонникам та членам їх сімей як важливий компонент діяльності офіцерів по роботі з персоналом. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки. 2013. № 2 (67). С. 282–292.
6. Варій М. Й. Основи соціальної психології військового колективу. Л.: Сполом, 2000. 249 с.
7. Бондаровська В. Психологическая поддержка семьи: материалы к тренингу. Киев: Розрада, 2000. 286 с.
8. Лукомська С. О. Ресурсний підхід до подолання особистістю кризових ситуацій. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. 2020. Вип. 1. С. 190-195.
9. Вразливий тип особистості. URL: <https://psychology.space/psypedia-post/vrazlyvyj-tyr-osobystosti>

Melnyk Antony, Krykunov Olexandr. Resilience as a factor in a person's stress resistance. Resilience has been studied as one of the personal characteristics that ensure the mental stability of an individual. The personal and social basis for the development of the resilience trait and its possible manifestations in a person's behavior have been clarified. It is concluded that the mechanism for implementing resilience involves the formation of protective reactions and active volitional actions as a response to negative circumstances. The result of the activity of such a mechanism is the restoration of the individual's mental well-being and their ability to function fully.

Key words: resilience, stress resistance, self-control, emotions.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

УДК 632.937.12

Ляховський Олексій Миколайович
аспірант

ORCID: 0009-0003-7634-3982

kiv1000@ukr.net

*Уманський національний університет садівництва,
м. Умань, Україна*

ВИДОВИЙ СКЛАД І СПІВВІДНОШЕННЯ ЩИТІВОК ТА НЕСПРАВЖНИХ ЩИТІВОК В ПЛОДОВИХ НАСАДЖЕННЯХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Вступ. Однією з проблем щодо отримання повноцінної продукції плодових насаджень є діяльність шкідливих організмів. В європейських країнах рівень затрат для захисту плодових культур починається з 15–20 % від загальних демонструючи тенденцією до збільшення, це потребує нагального перегляду й уточнення стратегії захисту плодових насаджень від домінуючих шкідливих організмів з урахуванням особливостей біології шкідливих об'єктів (Hopkinson et al., 2023; Ianovskyi, 2021)

Низка вчених як в Україні так і за кордоном спостерігають активне заселення плодових насаджень небезпечними об'єктами – несправжніми щитівками та щитівками (Amber, 2023; Golan et al., 2023; Sheiduk et al., 2023)

Представники родин несправжніх щитівок та щитівок – значна група комах, яка нараховує у межах країн Європи понад 450 видів. Більше 130 видів групи є шкідниками плодово-ягідних і субтропічних культур, лісових порід, декоративних, оранжерейних рослин і в меншій мірі – польових культур (Ianovskyi, 2019; Stankevych et al., 2022; Liakhovskiy et al., 2024)

Висмоктуючи сік з рослин, вони викликають опадання листя, зменшення річного приросту, та розмірів листової пластинки, деформацію листя і пагонів, загальне послаблення рослин, в результаті якого нерідко спостерігається помітне зниження якості та кількості урожаю, навіть повна його втрата, всихання рослин, особливо молодих (Khomenko, 1996).

Шкідників саду з надродини Coccoidea почали вивчати у 80-х роках XIX століття. Спустошення яблуневих садів на тисячах гектарів у США щитівкою, яку пізніше назвали каліфорнійською, змусило американських ентомологів вивчати її спосіб життя та шкідливість (Amber, 2023; Mague et al., 1983).

Перші повідомлення про щитівок в Україні представлені у фауністичних роботах ентомологів: Krasucki, 1922, Kawecki, 1936, Miksiewicz, 1949, (Movchan, 2002). У них наведено 46 видів щитівок (з них 24 живляться на оранжерейних рослинах), вказано місце та терміни їх зборів, а також названо їх кормові рослини. У наступні роки з'являються

відомості про червиць та щитівок, що пошкоджують плодови насадження України (Anton et al., 2021; Turenko, 2023)

Ефективність інтегрованого захисту сільськогосподарських рослин і зокрема плодкових насаджень пов'язаний з доскональним вивченням видового складу фітофагів, загальних закономірностей динаміки чисельності популяцій фітофагів та відповідним аналізом факторів які на це впливають (Buzzetti et al., 2015).

На сьогоднішній день видовий склад та динаміка чисельності шкідників родин Diaspididae і Coccidae в плодкових насадженнях Правобережного Лісостепу України вивчена ще недостатньо.

Зважаючи на вищесказане, важливим є проведення моніторингових досліджень з метою визначення видового складу щитівок і несправжніх щитівок з визначенням домінуючих видів та оцінки динаміки поширення домінуючих видів в різних плодкових насадженнях, що дасть можливість визначити популяційну динаміку та оптимізувати заходи захисту плодкових культур від пошкодження цими шкідниками, що і стало підставою для проведення досліджень.

Мета дослідження. Вивчення видового складу щитівок та несправжніх щитівок з визначенням домінуючих видів та оцінки їх динаміки поширення в різних плодкових насадженнях.

Матеріали і методи досліджень. Вихідним матеріалом для досліджень були щитівки та несправжні щитівки та їх кормові рослини. Обліки та спостереження проводили у навчально – дослідних насадженнях плодкових культур Уманського національного університету садівництва в 2023 – 2024 рр., на сортах: яблуні – Джонаголд, Айдаред, Ренет Семеренка, Голден Делішес; черешні – Дар Млієва, Мелітопольська крапчаста, Дрогана жовта; сливи – Ханіта, Венгерка Італійська; груші – Золотоворітська, Улюблениця Клаппа.

Для проведення обліків виділяли 5 модельних дерев кожного сорту, з яких відбирали проби: навесні зрізували гілки торішнього приросту, а влітку – приросту поточного року з колоніями каліфорнійської щитівки. З одного модельного дерева брали пробу: 20 пагонів довжиною 10 см., для визначення видового складу щитівок та фази розвитку. Проби відбиралися тричі за сезон, навесні – обстежували зимуючі щитки і влітку аналізуючи щитки першого і другого покоління каліфорнійської щитівки.

Пробу разом з етикеткою вміщували в пакет і відправляли до лабораторії, де уважно проглядали під мікроскопом МБС-1м. У кожній пробі аналізували не менше 20 особин щитівок, по 10 – 15 в різних місцях проби та підраховували кількість щитків, визначали видові співвідношення на кожному пагоні користуючись загальноприйнятими методами з ентомології і захисту рослин (Deligeorgidis et al., 2008; Muneer, 2023; Stankevych et al., 2022).

Результати досліджень. Моніторингові дослідження дали змогу встановити, що у навчально – дослідних плодкових насадженнях Уманського НУС в роки досліджень спостерігалось 4 види фітофага з надродина Coccoidea, три види з яких відносяться до родини Diaspididae і один вид до родини Coccidae. (табл.). Найбільш поширеним видом як за роки досліджень, так і за плодковими культурами була каліфорнійська щитівка, її частка від загальної чисельності щитівок і несправжніх щитівок була найбільшою і коливалась від 87,5 % в екосистемі яблуневих насаджень до 56,2 % у насадженнях черешні.

Видовий склад щитівок та несправжніх щитівок та їх співвідношення у плодових насадженнях, (2023 – 2024 рр.)

Тип	Надклас	Клас	Підклас	Ряд	Надродина	Родина	Вид	Співвідношення видів у плодових насадженнях, %			
								Яблуна	Груша	Слива	Черешня
Членистоногі – Arthropoda	Шестиногі – Hexapoda	Комахи – Insecta	Вищі, або крилаті комахи –	Напівтвердокрилі (Hemiptera)	Coccoidea	Diaspididae	Каліфорнійська щитівка (<i>Diaspidiotus perniciosus</i> Comst.)	87,5	65,4	68,8	56,2
							Яблунева комоподібна щитівка (<i>Lepidosaphes ulmi</i> L.)	7,5	15,7	14,5	20,1
							Несправжня каліфорнійська щитівка (<i>Diaspidiotus ostreaformis</i> Curt.)	0,8	10,4	3,5	15,2
						Coccida	Щитівка акацієва несправжня (<i>Parthenolecanium corni</i> Bouche)	4,2	8,5	13,2	8,5

На другому місці за чисельністю була яблунева комоподібна щитівка (7,5 – 20,1 %). Відсоткова частка як несправжньої каліфорнійської щитівки так і акацієвої щитівки була майже однакова і була найменшою в загальному співвідношенні видів за всіма плодовими культурами.

Висновки. У плодових насадження Правобережного Лісостепу України надродина Coccoidea представлена чотирма видами фітофагів з двох родин: Diaspididae – каліфорнійська щитівка (*Diaspidiotus perniciosus* Comst.), яблунева комоподібна щитівка (*Lepidosaphes ulmi* L.), несправжня каліфорнійська щитівка (*Diaspidiotus ostreaformis* Curt.); Coccidae – щитівка акацієва несправжня (*Parthenolecanium corni* Bouche). Найбільш поширеним видом як за роками спостережень, так і за плодовими культурами була каліфорнійська щитівка, її частка від загальної чисельності щитівок і несправжніх щитівок була найбільшою і коливалась від 87,5 % в екосистемі яблуневих насаджень до 56,2 % у насадженнях черешні.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

- Amber, K. (2023). Control of San Jose scale in tart cherry. Entomological Society of America. Arthropod Management Tests, 2024. 49(1), pp. 1–8. <https://doi.org/10.1093/amt/tsad140>
- Anton T. Yu., Pospelova H. D., Nechyporenko N. I. (2021). Otsinka prynadlyvosti sortiv yabluni dlia kaliforniiskoi shhytyvky [Assessment of the susceptibility of apple varieties to California scab]. Suchasni aspekty i tekhnolohii u zakhysti roslyn : materialy Mizhnarodnoi nauk.- prakt. internet-konf. (m. Poltava, 26 lystopada 2021 r.). Poltava: PDAA, S. 10–13 (in Ukrainian).
- Buzzetti, K., Chorbadjian, R., Fuentes-Contreras, E., Gutiérrez, M., Ríos, J., Nauen, R. (2016). Monitoring and mechanisms of organophosphate resistance in San Jose scale, *Diaspidiotus perniciosus* (Hemiptera: Diaspididae). Journal of Applied Entomology 140(7): 507–516.

4. Deligeorgidis, N. P., Kayoglou, S., Sidiropoulos, G. (2008). Monitoring and Control of *Quadraspidiotus perniciosus* (Comstock) Hemiptera: Diaspididae on Apple Trees in the Prefecture of Florina, Greece. *Journal of Entomology*, 5 (6), P. 381–388.

5. Golan, K., Kot, I., Kmiec, K., Górska-Drabik, E. (2023) Approaches to integrated pest management in orchards: *Comstockaspis perniciososa* (Comstock) case study. *Agriculture*, 13(1), 131 p. <https://doi.org/10.3390/agriculture13010131>

6. Hopkinson, J., Balzer, J., Fang, C., Walsh, T. (2023). Insecticide resistance management of *Bemisia tabaci* (Hemiptera: Aleyrodidae) in Australian cotton - pyriproxyfen, spirotetramat and buprofezin. *Pest Manag Sci May*;79(5):1829-1839. doi: 10.1002/ps.7361.

7. Ianovskyi, Y. P. (2019). Dovidnyk iz zakhystu plodovykh kultur. [Handbook on the protection of fruit crops]. Kyiv, Phoenix, 472 (in Ukrainian).

8. Ianovskyi, Y. P. (2021). Prohrama zakhystu plodovykh kultur. [Program for the protection of fruit crops: a monograph]. Kyiv, Phoenix, 146 (in Ukrainian).

9. Khomenko, I. I. (1996). Zakhyst zerniatkovykh sadiv u Tsentralnomu Lisostepu Ukrainy. [Protection of seed orchards in the Central Forest-Steppe of Ukraine: a monograph]. Kyiv, Phoenix, 240 (in Ukrainian).

10. Liakhovskiy, O. M., Kryukov I. V. (2024) Vychennia biolohichnykh osoblyvosti kaliforniiskoi shchytivky (*Quadraspidiotus perniciosus* Comst.) v umovakh Pravoberezhnoho Lisostepu Ukrainy. [Study of biological characteristics of the san jose scale (*Quadraspidiotus perniciosus* Comst.) under the conditions of the right-bank Forest-Steppe region of Ukraine]. *Visnyk Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva* 2, 40–43 (in Ukrainian). DOI: 10.32782/2310-0478-2024-2-40-43

11. Mague, D. L. (1982). Biology of the San Jose scale (*Quadraspidiotus perniciosus* (Comstock) (Homoptera: Diaspididae) in New York State apple orchards: male flight phenology and crawler dispersal. Ph.D. thesis, Cornell University, Ithaca, N.Y., 74

12. Movchan, O. M. (2002). Karantynni shkidlyvi orhanizmy: pidruchnyk. [Quarantine harmful organisms: a textbook]. Kyiv, World. p. 1. 288 (in Ukrainian).

13. Muneer, A. (2023). Degree day-based management of San Jose scale (*Quadraspidiotus perniciosus*) by horticulture mineral oils (HMOS) at dormant stage in apple orchards of Kashmir. *Journal of experimental zoology. INDIA*, 5, 1400–1405. DOI: 10.51470/jez.2023.26.2.1401

14. Sheidyk, K., Salka, O. (2023). Monitorynh dominuiuchykh vydiv komakh-shkidnykiv i yikh shkodochynnist u sadakh riznoho tekhnolohichnoho zabezpechennia zony Zakarpattia [Monitoring of the dominant species of insect pests and their harmfulness in the gardens of various technological support of the Transcarpathian zone]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya Biolohiia*, vypusk 54, 135–147 (in Ukrainian). DOI <https://doi.org/10.32782/1998-6475.2023.54>.

15. Stankevych, S. V., Lezhenina, I. P., Zabrodina, I. V. (2022). Rehulovani nekarantynni shkidlyvi orhanizmy: navch. posib. [Regulated non-quarantine pests: a textbook]. Kharkiv. National Agrarian University named after V.V. Dokuchaeva – Kharkiv: Publishing House I. S. Ivanchenko, 272 (in Ukrainian).

16. Stankevych, S. V., Hornovska, S. V. (2022). Metody vyavlennia, zboru ta zberihannia komakh: navchalnyi posibnyk [Methods of detecting, collecting and storing insects: a study guide]. Zhytomyr: Vydavnytstvo «Ruta», 140 (in Ukrainian)

17. Turenko, V. (2023). Protection of apple plantations from main pests. *Scientific Progress & Innovations*, 26 (4), 60–65 (in Ukrainian) doi:10.31210/spi2023.26.04.11

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Братченко А.С.

магістрант

Науковий керівник: Журба А.О.

к.т.н., доцент кафедри

інформаційних технологій і систем

факультет прикладних комп'ютерних технологій

ІНІ Дніпровський металургійний інститут (ДМетІ)

Українського державного університету

науки і технологій (УДУНТ)

м. Дніпро, Україна

ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ З РОЗРАХУНКУ МЕТОДІВ ТЕОРІЇ ІГОР: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРИТЕРІЇВ ВИБОРУ СТРАТЕГІЙ У «ГРІ З ПРИРОДОЮ»

Теорія ігор є галуззю прикладної математики, що моделює та вивчає ігри, прийняття рішень та оптимальні стратегії, яка надає інструменти для аналізу ситуацій, у яких сторони, звані гравцями, приймають рішення. За зауваженням професорів математики Morton D. Davis та політики Steven J. Brams назва цієї галузі досліджень може бути дещо неправильною — теорія ігор зазвичай не поділяє веселощів чи легковажності, пов'язаних з іграми. [2]

Теорія ігор знайшла своє прикладне застосування у різних науках, таких як політика економіка, комп'ютерні науки тощо. Особливо поширене використання теорії ігор у менеджменті та економіці. Математичні моделі теорії ігор стали базою для сучасних теорій міжнародної торгівлі, оподаткування, монетарної економіки, суспільного блага та теорії виробничих організацій. Застосування теорії ігор в різних галузях дозволяє зменшувати час на прогнозування та достовірно прогнозувати найбільш ймовірний результат подій.

В управлінні проектами своєчасне і вірне прийняття рішень має вирішальне значення і впливає на результати діяльності та критично важливі фактори, тому *метою* розробки представленого програмного продукту є дослідження та наочне представлення статистичного співвідношення результатів методів ігор з природою з урахуванням швидкості розрахунків, зміни показника «оптимізму-песимізму» та різних ймовірнісних сценаріїв.

Даний програмний продукт надає інструменти для аналізу ситуацій, де взаємодіють дві сторони, з яких лише одна може діяти свідомо, що є відмінною рисою для ігор з природою. Раціональне прийняття рішень є ключем до успіху проектів.

Програмна реалізація виконана мовою Python з використанням бібліотеки Tkinter в інтегрованому середовищі програмування Microsoft Visual Studio 2019.

Основними функціями представленого програмного продукту є підрахунок часу затраченого на розрахунки та витрат на прийняття рішень, вибір користувачем своєї

стратегії; порівняння та загальний аналіз методів теорії ігор та аналіз окремих методів при зміні ряду параметрів.

В ході роботи було застосовано 32 платіжні матриці, розміром 5x4, кожна з яких була обчислена шістьма методами: критеріями максимакса та максимуму, критеріями Гурвіца, Байєса, Лапласа та Севіджа.

Перелічені критерії не вичерпують всієї різноманітності критеріїв вибору рішення в умовах невизначеності, зокрема критеріїв вибору найкращих змішаних стратегій, однак цього достатньо, щоб проблема вибору рішення стала неоднозначною.

Для вибору найбільш ефективного варіанту стратегії до всіх можливих варіантів розвитку подій застосовуються одночасно усі критерії оптимальності. Кожен з критеріїв дозволяє обрати лише один варіант, а оптимальним буде той з них, на який вказала більшість критеріїв.

За результатами аналізу впливу розподілу ймовірностей були складені матриці математичних очікувань, проведений порівняльний аналіз залежностей вибору оптимальних стратегій від розподілу ймовірностей, а також визначена залежність часу на математичні підрахунки вибору стратегій від вибору критерію.

Приклад роботи програми наведений на рис. 1.

Вибір типу задачі: **Ігри з природою**

Кількість рядків: 10
 Кількість стовпців: 10
 Коефіцієнт Гурвіца (0-1): 0,3

A11:	034	A12:	4	A13:	52	A14:	52	A15:	74	A16:	25	A17:	876	A18:	24	A19:	14	A110:	345
A21:	253	A22:	234	A23:	645	A24:	345	A25:	2314	A26:	746	A27:	435	A28:	14331	A29:	635	A210:	2253
A31:	325	A32:	47	A33:	645	A34:	243	A35:	54	A36:	2345	A37:	654	A38:	3452	A39:	253	A310:	523
A41:	252	A42:	874	A43:	4557	A44:	253	A45:	765	A46:	235	A47:	745	A48:	14235	A49:	653	A410:	23
A51:	9765	A52:	636	A53:	89	A54:	246	A55:	764	A56:	354	A57:	754	A58:	25	A59:	255	A510:	253
A61:	352	A62:	754	A63:	6534	A64:	253	A65:	253	A66:	654	A67:	25523	A68:	37654	A69:	768	A610:	456
A71:	364	A72:	23	A73:	542	A74:	76	A75:	987	A76:	78678	A77:	678	A78:	54	A79:	786	A710:	4
A81:	786	A82:	45	A83:	25	A84:	875	A85:	36	A86:	36	A87:	8	A88:	986	A89:	54	A810:	82
A91:	5485	A92:	852	A93:	4767	A94:	7894	A95:	34	A96:	85	A97:	79	A98:	432	A99:	364	A910:	23
A101:	2356	A102:	745	A103:	346	A104:	8	A105:	45	A106:	764	A107:	889	A108:	465	A109:	25	A1010:	257
P1:	0.1	P2:	0.1	P3:	0.1	P4:	0.1	P5:	0.04	P6:	0.02	P7:	0.1	P8:	0.1	P9:	0.03	P10:	0.31

Вибір критерію

Графік критеріїв

За цим критерієм стратегія А6 найбільш оптимальна
 Математичне очікування кожної стратегії: 212.2219; 1.854; 1.2200; 2.1543; 9.2573; 20.1.8219; 2.293; 3.2001; 5.590
 Час виконання обчислення для критерію 5: 0.0020 секунду

Рисунок 1 – наочне представлення роботи програмного продукту.

Висновки.

В даній роботі «Розробка програмної системи з розрахунку методів теорії ігор» були розглянуті загальні положення та терміни теорії ігор у частині «Ігри з природою», галузі застосування теорії ігор та проблеми її застосування, розглянуті питання охорони праці

та захисту навколишнього середовища та наведені економічні показники доцільності впровадження даного програмного продукту на підприємствах різних галузей.

Була розроблена програмна система, яка знаходить оптимальні стратегії в іграх з природою за критеріями Вальда, Гурвіца, Байеса, Лапласа та Севіджа.

Також проводилося дослідження з порівняння математичних методів і моделей прийняття рішень, на підставі якого можна зробити наступні висновки:

- методи математичного моделювання допомагають визначити оптимальну стратегію різних ситуацій;
- у випадку генерації матриць ефективності з випадкових чисел критерій Гурвіца проявляє слабку чутливість до зміни градацій оптимізму.

Також доведена необхідність застосування теорії ігор в умовах невизначеності з метою обрання найкращої стратегії та скорочення часу.

Цей програмний продукт може бути корисний фахівцям в галузях експериментальної, поведінкової, інформаційної економіки, політичної економії, спеціалістам промислових організацій та іншим професіоналам, які займаються розробкою, використанням і управлінням проєктами у своїй роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А.А. Шиян. Теорія ігор: основи та застосування в економіці та менеджменті. Навчальний посібник. – Вінниця: ВНТУ, 2009. – 164 с.
2. Steven J. Brams, Morton D. Davis. The prisoner's dilemma in game theory in Two-person variable-sum games. Encyclopaedia Britannica. 2024 URL: <https://www.britannica.com/science/game-theory/The-prisoners-dilemma> (дата звернення 21.12.2024)

Романюк О.Н.
д.т.н, професор,
професор кафедри програмного забезпечення
Новосельцев О.О.
аспірант кафедри програмного забезпечення
Романюк О.В.
к.т.н, доцент,
доцент кафедри програмного забезпечення
Вінницький національний технічний університет

РЕАЛІЗАЦІЇ РЕЛЬЄФНОГО ТЕКСТУРУВАННЯ В GPU

Рельєфне текстування [1=10] - це техніка в комп'ютерній графіці, яка використовується для створення ефекту рельєфу на поверхні 3D-моделей без фактичного змінювання геометрії моделі. Замість того, щоб додавати нові полігони для створення детального рельєфу, ця техніка використовує текстуру для симуляції висоти поверхні та зміни освітлення. Для реалізації текстурування широко використовують графічні відеокарти (GPU) [11-15]/

При реалізації Parallax Mapping у фрагментному шейдері виконується більш складне обчислення, яке враховує не тільки зміну нормалей, але й корекцію координат текстури залежно від кута зору. Це означає, що для кожного пікселя додається корекція його координат текстури, щоб створити ефект "глибини", який залежить від кута перегляду. Також реалізується обчислення, щоб визначити, наскільки далеко знаходиться поверхня і як її зміщувати, враховуючи відстань від камери.

При реалізації Displacement Mapping текстура висоти використовується для фактичного зміщення вершин поверхні. Вершинний шейдер модифікує позиції точок (вершин) моделі, переміщуючи їх вздовж їхніх нормалей, використовуючи значення висоти з текстури. Це дозволяє фізично змінювати геометрію поверхні, що дає більш реалістичні результати порівняно з bump mapping, але й вимагає більше обчислювальних ресурсів. Фрагментний шейдер обчислює освітлення з урахуванням нової геометрії, яка була змінена під час дислокації.

Реалізація рельєфного текстурування на GPU відбувається через API, такі як OpenGL або DirectX, де програмісти використовують GLSL (для OpenGL) або HLSL (для DirectX) для створення шейдерів.

Для рельєфного текстурування в GPU використовуються ряд апаратних блоків, які допомагають здійснити обчислення освітлення, модифікацію нормалей та ефекти на основі текстур. Ось основні апаратні блоки, що використовуються при реалізації рельєфного текстурування:

Вершинний процесор відповідає за обробку та трансформацію координат вершин 3D-моделі. Для рельєфного текстурування цей блок може бути використаний для розрахунку позицій вершин, що будуть передані до фрагментного шейдера. Крім того, він забезпечує

передачу текстурних координат і нормалей, які будуть модифіковані на наступних етапах. При displacement mapping (коли відбувається фактичне зміщення вершин на основі карти висоти), цей блок може бути задіяний для зміщення координат вершин моделі в просторі.

Вершинний шейдер може бути використаний для обчислення та передачі даних про нормалі або координати текстур для подальших операцій у фрагментному шейдері.

Фрагментний шейдер обчислює фінальний колір пікселя, застосовуючи нормальні карти (для bump або normal mapping) та освітлення. Він отримує змінені нормалі з нормальної карти та враховує їх при розрахунку освітлення для кожного пікселя. Для ефектів, таких як bump mapping, цей шейдер змінює напрямок нормалей, що визначає, як пікселі будуть взаємодіяти зі світлом. Хоча він не завжди використовується для рельєфного текстуровання, цей блок може бути застосований для створення нових вершин або додаткових геометричних примітивів, що допомагають уточнити рельєф чи деталі моделі.

Текстурний процесор виконує зчитування текстур і застосовує до них різні фільтраційні методи (наприклад, білінійну або трилінійну фільтрацію). Для рельєфного текстуровання текстурний процесор буде використовувати карти нормалей або карти висоти для коригування нормалей або зміщення вершин відповідно. Текстурний процесор може також допомогти в реалізації parallax mapping, де він зчитує дані з текстури і використовує їх для корекції видимого зміщення пікселів, створюючи ефект глибини на основі кута зору.

Растреризатор відповідає за перетворення геометричних примітивів, таких як трикутники, у пікселі екрану. Для рельєфного текстуровання він працює разом із фрагментним шейдером для застосування ефектів освітлення та текстуровання, з урахуванням змінених нормалей і можливих зміщень поверхні. Якщо використовується displacement mapping, растреризатор може допомогти обробити змінену геометрію після того, як вершини були переміщені.

GPU використовує кеші для зберігання часто використовуваних даних, таких як текстури, що дозволяє значно пришвидшити доступ до нормальних карт або карт висоти, що використовуються в рельєфному текстурованні. Кешування текстур важливе для рельєфного текстуровання, оскільки ці текстури мають великий обсяг даних і часто доступуються для кожного пікселя при рендерингу сцени.

Паралельні обчислювальні блоки Відповідають за виконання загальних обчислень, які можуть включати не лише графічні, але й фізичні чи математичні операції, необхідні для рельєфного текстуровання. Ці блоки можуть бути використані для складніших обчислень, таких як обробка даних для parallax mapping чи displacement mapping, коли необхідно розрахувати зміщення чи коригування координат на основі карти висоти.

GPU використовує Render Targets для збереження проміжних результатів рендерингу. У випадку рельєфного текстуровання це може включати збереження результатів після того, як фрагментний шейдер обчислив колір і освітлення на основі нормальних карт.

Ці апаратні блоки працюють разом у рамках рендеринг для досягнення високої продуктивності та точності при реалізації рельєфного текстуровання в реальному часі. Вони забезпечують обчислення нормалей, текстуровання та освітлення з високою швидкістю, дозволяючи створювати реалістичні 3D-рендери на основі текстур з рельєфом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Tomas Akenine-Möller, Eric Haines, Naty Hoffman. Real-Time Rendering, Fourth Edition CRC Press; 2018. 1045 p. Dong, X., Zhang, S., & Tan, X. (2019). "A Study of High-Resolution Texture Generation for 3D Models". International Journal of Computer Graphics, 43(3), 151-167.
2. Романюк О.Н., Новосельцев О.О., Станіславенко С.Г., Майданюк В.П., Романюк С.О. Аналіз нових методів текстуровання // Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ та управління: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Суми/Вінниця, 20-21 листопада 2024 р.). – Суми/Вінниця: НІКО / КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти», 2024.– 171-174 с.
3. Романюк О. Н., Станіславенко С.Г., Новосельцев О.О., Чехмestрук Р. Ю. Використання штучного інтелекту при формуванні текстурних зображень. Інформаційні технології: моделі, алгоритми, системи (ITMAS – 2024): Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної інтернет конференції (30-31 жовтня 2024 р.). – Миколаїв: НУК імені адмірала Макарова, 2024. – с.11-14.
4. Romanyuk O. N., Zavalniuk Y. K., Bobko O. L., Arsenyuk I. R., Romanyuk O. V., Sachaniuk-Kavets`ka N. V., Nykyforova L. E., Kotyra A., Kozbakova A., Kalizhanova A. Method of combined vector normalization of 3-D objects. Photonics Applications in Astronomy, Communications, Industry, and High Energy Physics Experiments 2024, Lublin, Poland, 27–29 June 2024 / ed. by R. S. Romaniuk, A. Smolarz, W. Wójcik. 2024. 1340000. URL: <https://doi.org/10.1117/12.3054900> (date of access: 23.12.2024).
5. Романюк О.Н., Захарчук М.Д. Метод процедурного текстуровання. Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті, Рівне, 19 жовтня 2023 р. Рівне, Редакційно-видавничий центр Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», 2023 р. ЧЗ. С.175-178.
6. Станіславенко С. Г., Романюк О. Н., Котлик С. В., Романюк О. В., Стахов О. Я. Текстуровання при формуванні тривимірних персонажів. Матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології і автоматизація - 2023», Одеса, 19-20 жовтня 2023 р. Одеса, Видавництво ОНТУ, 2023 р. -С. 448-450.
7. Метод перспективно-коректного текстуровання [Текст] / О. Н. Романюк, О. О. Дудник, О. В. Романюк, Д. А. Озерчук // Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія. – 2021. – № 1. – С. 55-63.
8. Романюк О. Н., Новосельцев О. О., Мельник А. В., Майданюк В. П., Шевчук Р.П. Аналіз найпопулярніших пакетів прикладних програм для текстуровання в галузі комп'ютерної графіки. Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ та управління. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної Інтернет конференції 20-21 листопада 2024 р. – Суми/Вінниця: НІКО / КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти», 2024. – с.168-172.
9. Romanyuk Oleksandr Nykyforovych, Bobko Oleksii Leonidovych, Zavalniuk Yevhen Kostyantynovych, Titova Nataliia Volodymyrivna, Romanyuk Serhii Oleksandrovych, Stakhov Oleksii Yaroslavovych. ANALYSIS OF GRAPHICS PIPELINES. Innovation in der modernen Wissenschaft: Innovative Technologie, Informatik, Sicherheitssysteme, Verkehrsentwicklung,

Architektur und Bauwesen, Physik und Mathematik. Monografische Reihe «Europäische Wissenschaft». Buch 30. Teil 1. 2024, pp.71-80.

10. Романюк, О. Н. Комп'ютерна графіка [Електронний ресурс] : електронний навч. посіб. – Вінниця : ВНТУ, 2023. – 147 с.

11. Романюк О. Н., Майданюк В. П., Бобко О. Л., Тітова Н. В., Романюк С. О. Використанням GPU для розпаралелення рендерингу. Advanced top technology. Елетрон. текст. дані. 2024. № 3. С. 46-48.

12. Завальнюк Є.К., Романюк О.Н., Снігур А.В., Шевчук Р. П. Аналіз сучасних архітектур GPU. Стан, досягнення та перспективи інформаційних систем і технологій / Матеріали XXIII Всеукраїнської науково-технічної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів. Одеса, 20-21 квітня 2023 р. - Одеса, Видавництво ОНТУ, 2023 р. –с.302-303.

13. Завальнюк Є.К., Романюк О.Н. Реалізація паралелізму потоків команд і даних графічних процесорів. Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті, Рівне, 19 жовтня 2023 р. Рівне, Редакційно-видавничий центр Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 2023 р. ЧЗ. С.156-158.

14. Mykhaylov P., Chekhmestruk R.Y., Romanyuk O. N. , Kotlyk S. MIP mapping the virtual environment for computer games. Автоматизація технологічних і бізнес-процесів. 2021. Vol. 13, iss. 4. pp. 34-39.

15. Романюк О. Н., Мазур В. В., Чехместрук Р. Ю., Стахов О. Я. Аналіз сучасних відеокарт. Матеріали LIII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 20-22 березня 2024 р. Електрон. текст. дані. 2024.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Іванишин Наталія Ярославівна
к. філол. н., доцент кафедри української мови

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

ПАРАФРАЗ І СПОСОБИ ЙОГО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ НАУЦІ

Що таке парафраз (*синоніми* перифраз, парафраза перифраза)? Звичайно, визначень парафраза є чимало, однак якщо сформулювати зовсім просто, то це: 1) переказування чужого тексту, цитати, думки своїми словами, але максимально близько за змістом до оригіналу; 2) слова, усталені словосполучення, що є образно-переносними і описовими назвами предметів, явищ, істот, наприклад, *чорне золото – вугілля*.

Парафраз неодноразово ставав об'єктом наукових зацікавлень лінгвістів, тому маємо чимало праць, де він всебічно й вичерпно аналізується. Так, М. Степаненко досліджує публіцистично-політичні перифрази в українській мові [6], М. Навальна акцентує на важливості парафраза в мові сучасної української періодики [4], Т. Князь описує фразеологічні перифрази в українській публіцистиці [3], Т. Подгурська актуалізує важливість парафраза в мові української економіки [5], М. Булах бере до уваги психолінгвістичну аспектологію перифраз, тобто їх маніпулятивний потенціал тощо [2].

Як бачимо, досліджень, присвячених вивченню парафраза, є чимало, однак усі вони наголошують на його кількох важливих аспектах:

- здатність пояснити просто складні терміни;
- сприяння уникненню повторів;
- уміння комунікативно адаптувати інформацію до вимог будь-якої аудиторії;
- можливість ставати рушійною силою творчого процесу, адже переформулювання дає змогу змінити підходи чи розширити горизонти сприйняття;
- бути корисним інструментом комунікації, який допоможе в пошуку інформації, розпізнаванні інтенцій, підбитті підсумків.

У розвідці акцентуємо на трактуванні парафраза як способі уникнення плагіату – трансформації вербальної оболонки тексту за умови максимального збереження змісту. Стосовно того, яким має бути «правильний» парафраз, однозначності нема. Окремі дослідники стверджують, що до його створення є чіткі вимоги, а тому пропонують власні методики переформулювання думки. Так, Брюховецька О. стверджує, що парафраз поряд із цитатою, підсумком та синтезом є однією з чотирьох форм «залучення чужих думок у власний текст» [1]. Дослідниця вважає, що кінцевим результатом перефразування має бути створення тексту, максимально близького за *змістом і обсягом* до оригіналу: «Це переказ чужої думки, який відповідає за обсягом фрагменту тексту, який ми переказуємо» [1].

Інші вчені не надають значної ваги *обсягу*, основним критерієм вважаючи збереження *змісту* оригінального повідомлення, для чого важливою є відповідність кільком моментам:

- глибоке розуміння тексту, який плануєте перефразувати;
- виділення ключових слів та фраз;
- зміна структури, лексики та граматики вихідного тексту;
- перевірка збереження значення;
- редагування і вдосконалення.

Як бачимо, обсяг при такому підході не відіграє ключової ролі, адже найважливіше завдання – тотожність змісту – виконується (беремо до уваги факт, що семантичний обсяг не може бути співмірним у різних лексичних одиниць, тобто одне слово може бути описане за допомогою кількох слів і навпаки).

Отже, парафраз як один із способів передачі чужого мовлення зумовлює органічне інтегрування чужих думок у власний текст за умови відповідності вимогам академічної доброчесності на всіх рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брюховецька О. Плагіат – це наче позбавити себе голосу: як привчити учнів не красти чужих слів. URL: <https://nus.org.ua/view/plagiat-tse-nache-pozbavyty-sebe-golosu-yak-pryuchyty-uchniv-ne-krasty-chuzhyh-sliv/>

2. Булах М. Б. Психолінгвістична аспектологія аналізу перифраз у медіа. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2015. Вип. XXXI. С. 57-69. URL: https://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:hSFnC1J3278J:scholar.google.com/+%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%B7+%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%8E&hl=uk&as_sdt=0,5.

3. Князь Т.М. Фразеологічні перифрази в тексті сучасної української публіцистики. Лінгвістичні дослідження. 2017. Вип.45. С. 9– 14. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/lingvistics/article/view/374>.

4. Навальна М. І. Перифрази в мові сучасної української періодики. Психолінгвістика. 2009. Вип. 3. С. 138-144.

5. Подгурська Т.А. Перифраз у мові сучасної української економіки. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/78513591.pdf>.

6. Степаненко М. Публіцистично-політичні перифрази в українській мові : монографія. Полтава : Дивосвіт, 2018. 588 с.

Корнеласва Євгенія Валеріївна
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Філологія»

Одеський національний морський університет

РОЛЬ МЕТАФОРИ В АНГЛОМОВНОМУ БІЗНЕС ДИСКУРСІ

Метафора як лінгвістичний феномен відіграє важливу роль у формуванні та функціонуванні бізнес дискурсу. В умовах глобалізації та стрімкого розвитку міжнародних ділових відносин, англomовний бізнес дискурс став універсальним засобом професійної комунікації. Метафоричні конструкції в цьому контексті виступають не лише як стилістичні прикраси, але й як потужні когнітивні інструменти, що допомагають структурувати та передавати складні бізнес-концепції.

Сучасне розуміння метафори в бізнес дискурсі базується на когнітивній теорії метафори, розробленій Лакоффом і Джонсоном. Згідно з цією теорією, метафора є не просто мовним засобом, а фундаментальним механізмом мислення та пізнання. У контексті бізнес-комунікації метафори допомагають осмислювати абстрактні економічні поняття через більш конкретні та зрозумілі образи.

Метафори допомагають структурувати знання про бізнес-процеси та економічні явища, роблячи їх більш доступними для розуміння. Вони створюють концептуальні мости між складними економічними концепціями та повсякденним досвідом.

Когнітивна роль метафор у бізнес-комунікації характеризується багатовимірним впливом на процеси обробки та засвоєння інформації. У контексті структурування бізнес-знань метафори виступають ефективним інструментом систематизації, який дозволяє інтегрувати нові концепції в існуючу систему знань через встановлення асоціативних зв'язків із вже знайомими образами та поняттями. Активація метафоричного мислення стимулює формування нових нейронних зв'язків, що сприяє розвитку креативного бізнес-мислення та покращує здатність до нестандартного вирішення економічних задач. Завдяки залученню образного компонента мислення, метафори значно підвищують ефективність запам'ятовування бізнес-інформації, створюючи стійкі ментальні репрезентації складних концепцій. Особливо важливою є роль метафор у трансформації абстрактних економічних понять у більш доступні для сприйняття ментальні конструкції, що полегшує їх практичне застосування в бізнес-контексті [1, 4]. Наприклад метафора *company DNA* (ДНК компанії) пояснює основні характеристики та цінності організації, метафора *market ecosystem* (екосистема ринку) описує взаємозв'язки між різними учасниками ринку, метафора *business climate* (бізнес-клімат) характеризує загальні умови ведення бізнесу, метафора *corporate ladder* (корпоративна драбина) ілюструє кар'єрне зростання в організації.

Комунікативно-прагматична роль метафор у бізнес-дискурсі реалізується через низку взаємопов'язаних функціональних механізмів. При передачі складних бізнес-концепцій метафори виступають потужним інструментом семантичної компресії, що дозволяє трансформувати комплексні економічні поняття у більш доступні когнітивні конструкції. У контексті бізнес-переговорів метафоричні конструкції підвищують

персуазивний потенціал комунікації через активацію асоціативних зв'язків та емоційних конотацій, що значно посилює аргументативну базу. Під час бізнес-презентацій метафори сприяють формуванню емоційного резонансу з аудиторією, створюючи спільне семантичне поле та підвищуючи рівень залученості слухачів. В умовах міжкультурної бізнес-комунікації метафори виступають універсальним засобом подолання лінгвокультурних бар'єрів, оскільки апелюють до загальнолюдського досвіду та базових когнітивних механізмів сприйняття інформації [5]. Наприклад метафора *time is money* (час - це гроші) використовується для підкреслення важливості ефективного використання часу в бізнесі, метафора *bottom line* (нижня лінія) використовується для позначення кінцевого фінансового результату, метафора *to break even* (вийти в нуль) пояснює момент досягнення беззбитковості, метафора *market landscape* (ринковий ландшафт) допомагає візуалізувати загальну картину ринку.

Стратегічна роль метафор у бізнес-контексті проявляється через їх потужний вплив на процеси стратегічного планування та реалізації організаційних змін. При візуалізації бізнес-стратегій метафори функціонують як когнітивні інструменти, що трансформують абстрактні стратегічні концепції у чіткі візуальні образи, роблячи їх більш зрозумілими та доступними для всіх рівнів організації. У комунікації зі стейкхолдерами метафоричні конструкції забезпечують ефективне донесення складних бізнес-рішень через створення зрозумілих аналогій та асоціативних зв'язків з їхнім досвідом. В аспекті мотивації персоналу метафори виступають потужним інструментом емоційного впливу, стимулюючи залученість співробітників та їхню спрямованість на досягнення стратегічних цілей компанії. При формуванні довгострокового бачення розвитку організації метафори допомагають створити переконливий образ майбутнього, який надихає та об'єднує колектив навколо спільної мети [3]. Наприклад метафора *blue ocean strategy* (стратегія блакитного океану) описує пошук нових ринкових можливостей, метафора *market bridge* (ринковий міст) позначає зв'язок між різними сегментами ринку, метафора *strategic pillar* (стратегічний стовп) описує ключові напрямки розвитку, метафора *growth engine* (двигун зростання) характеризує джерела розвитку бізнесу.

Інноваційна роль метафор у бізнес-середовищі характеризується їх каталітичним впливом на процеси творчого мислення та інноваційного розвитку організації. У контексті генерації нових ідей метафори функціонують як когнітивні стимулятори, що активують нестандартні асоціативні зв'язки та сприяють появі інноваційних бізнес-рішень через переосмислення звичних концепцій у новому контексті. Стимулювання креативного мислення відбувається через метафоричне перенесення властивостей з різних доменів знань у бізнес-контекст, що розширює горизонти можливих рішень та підходів. При створенні нових бізнес-моделей метафори виступають як інструменти концептуального моделювання, що дозволяють інтегрувати різноманітні елементи в інноваційні організаційні структури. У процесі переосмислення традиційних бізнес-процесів метафоричне мислення забезпечує свіжий погляд на усталені практики, виявляючи приховані можливості для оптимізації та трансформації бізнесу [2]. Наприклад метафора *innovation pipeline* (інноваційний конвеєр) описує процес розробки нових ідей, метафора *idea incubator* (інкубатор ідей) характеризує середовище для розвитку інновацій, метафора *breakthrough discovery* (проривне відкриття) описує значущі інновації, метафора *innovation ecosystem* (інноваційна екосистема) характеризує середовище для інновацій.

Кожна з цих ролей демонструє, як метафора стає потужним інструментом у різних аспектах бізнес-комунікації та управління. Метафори допомагають не лише ефективно передавати інформацію, але й формувати бізнес-реальність, впливати на прийняття рішень та розвивати бізнес-мислення.

Метафора є невід'ємним елементом англомовного бізнес дискурсу, виконуючи важливі когнітивні, комунікативно-прагматичні, стратегічні, інноваційні функції. Вона служить ефективним інструментом концептуалізації складних економічних понять та явищ, сприяє кращому розумінню бізнес-процесів та посилює комунікативний ефект у діловому спілкуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Andriessen, D. G. (2007). Knowledge as love; how metaphors direct the way we manage knowledge in organizations. In Proceedings of the 5th Critical Management Society conference, 11-13 July, Manchester, UK. Critical Management Society.
2. Durugbo, C.M. (2020). Metaphorically creative: a synopsis of nine thought- provoking metaphors for innovation.
3. Kimani, Bryce. (2024). Internal Communication Strategies and Employee Engagement. *Journal of Public Relations*. 2. 13-24. 10.47941/jpr.1695.
4. Kövecses, Zoltán. (2024). Cognitive metaphor.
5. Thibodeau, Paul & Matlock, Teenie & Flusberg, Stephen. (2019). The role of metaphor in communication and thought. *Language and Linguistics Compass*. 13. e12327. 10.1111/lnc3.12327.

Хоміцький Назарій Юрійович
аспіранта кафедри української мови та славістики
hazar201298@gmail.com

*Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ЛІНГВОАКСІОЛОГІЧНЕ ЗНАННЯ ЯК ІНДИКАТОР СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СУСПІЛЬСТВА

Глобалізаційні процеси, динамічні трансформації суспільств закономірно призводять до переосмислення ціннісних парадигм. Водночас цифровізація усіх сфер суспільного життя призводить до зміщення комунікації із реального у віртуальний простір. Цінності сучасної людини стають об'єктом вивчення філософії, логіки, психології, культурології, релігієзнавства, мовознавства тощо. Мова, як відомо, відображає загальнолюдські й національні цінності, коди, концепти.

Одним із актуальних напрямків сучасної лінгвістики є аксіологічна лінгвістика, або лінгвоаксіологія, яка виникла на перетині згаданих наукових дискурсів і зосереджується на вивченні «способів пред'явлення світу рефлексії в їх контекстуальній представленості та ефективності в міжособистісному / соціальному планах у культурі, часі та просторі» [2, с. 57].

У парадигмі лінгвоаксіології актуалізується низка тісно пов'язаних категорій: мислення, мовлення, сприйняття, інтерпретація, судження, оцінка. Оцінність як категорія сучасної аксіологічної лінгвістики стала об'єктом низки українських наукових досліджень (О. Арешенкова, Н. Бігунова, О. Дячук, С. Єрмоленко, А. Загнітко, Ю. Калужинська, М. Конєва, Т. Космеда, Т. Коць, В. Кухаренко, Ж. Краснобаєва-Чорна, О. Островська, Г. Приходько, С. Проскуркіна, О. Селіванова, О. Стишов, О. Халіман та ін.). Мовознавці не тільки вивчають теоретико-методологічні аспекти оцінності в мові й мовленні, але й розмежовують поняття «оцінка» / «оцінність» як відповідних категорій логіки й лінгвістики, різновиди оцінки та способи їх вираження, взаємозв'язок оцінності й емотивності у висловленнях тощо.

Цілоком слушно видається думка про те, що людина, пізнаючи буття, світ, себе в ньому, сприймає все довкола «через фільтр свого ставлення до навколишньої дійсності: до предметів, суб'єктів, їхніх властивостей і дій, актуалізуючи у своїй свідомості цінність кожного з них. Залежно від такого ціннісного ставлення кожен предмет думки отримує ту чи іншу оцінку» [1, с. 48]. Як бачимо, сутність категорії оцінки виводиться з онтології. Модель світу, яку людина створює, пізнаючи його, є інтерпретативною. Алгоритми цієї інтерпретації являються і відображаються в системі мови у вигляді номінацій, висловлень, текстів тощо.

У зв'язку з антропоцентричним характером сучасних лінгвістичних досліджень оцінка, традиційно розглядувана як категорія логіки, починає розглядатися як фактор, що формує семантику мовних одиниць і прагматику їхнього мовленнєвого використання [1, с. 48–49].

Розрізняють такі різновиди оцінки: раціональну (утилітарну, нормативну, телеологічну); логічну (епістемічну, деонтичну); емоційну, викликану почуттями (приємний/неприємний); естетичну, що є реакцією на дійсність за допомогою операторів

прекрасне/потворне; етичну, що встановлюється відповідно до норм моралі (моральний/аморальний); сенсорну, яка базується на відчуттях людини; кількісну, що характеризує міру, обсяг предмета, ознаки тощо [5, с. 526].

Поділяємо міркування Г. Приходько про те, що проблематика оцінної лексики корелює із низкою суміжних «важливих проблем, як мова й суспільство, мова й мовлення, функції мови. На сьогодні ще не достатньо вивчені закономірності виникнення в мові оцінних слів; фактори, що уможливають вираження словом певного оцінного ставлення до висловлюваного, бо саме воно несе всю повноту як денотативної, так і позаденотативної інформації» [4, с. 44].

Вияв оцінки та уявлення про цінності знаходять відображення у семантиці ризнорівневих мовних одиниць. Аналіз дискурсів, мовленнєвих актів, контекстів дозволяє простежити інтенції й мовну поведінку користувача мови, його ціннісні орієнтири, мовно-мовленнєві доміанти, концепти, які й відображають цінності соціуму, зрештою описати аксіологічну свідомість сучасного носія української мови відповідно до синхронного стану національної мови. Мислення сучасного українця упродовж останніх десятиліть суттєво трансформувалося. Особливі зміни в національній свідомості пов'язані з війною, які закономірно зумовили появу нових концептів, переосмислення ustalених, засадничих для українців ціннісних понять (життя, мир, дім, сім'я, батьківщина тощо).

Отже, у дослідницькому полі зору лінгвоаксіології перебувають ціннісні основи суспільства, відображені в мовній картині світу, національна мовна свідомість. Оцінність є центральною категорією лінгвоаксіології й знаходить активне осмислення в сучасних наукових розвідках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бігунова Н. О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання : монографія. Одеса: КП ОМД, 2017. 580 с.
2. Дячук О. В. Лінгвоаксіологічні особливості дискурсу соціальної реклами США. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 57–60.
3. Потапенко С.І. Мовна особистість у просторі медійного дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу) : монографія. Київ : КНЛУ, 2004. 359 с.
4. Приходько Г. І. Оцінний компонент у семантичній структурі слова. Вісник Житомирського державного університету. Філологічні студії. Житомир, 2009. Випуск 45. С. 44–47.
5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Болотіна Маргарита Миколаївна

здобувач вищої освіти

першого (магістерського) рівня вищої освіти

*Науковий керівник: Мальцева Анастасія Миколаївна
викладач кафедри адміністративного, фінансового та
інформаційного права*

Державний торговельно-економічний університет

СТРОКИ НА ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ ПРО ВІДМОВУ В РЕЄСТРАЦІЇ ПОДАТКОВИХ НАКЛАДНИХ

На сьогодні однією з найпоширеніших категорій спорів із податковими органами є оскарження рішень про відмову в реєстрації податкових накладних в Єдиному реєстрі податкових накладних (надалі – ЄРПН).

Відмова в реєстрації податкових накладних в ЄРПН має суттєві податкові та фінансові наслідки для підприємств. Відповідно до положень п. 201.10 ст. 201 Податкового кодексу України (надалі – ПК України), підставою для нарахування сум податку, що відносяться до податкового кредиту, є складання та реєстрація податкової накладної в ЄРПН [1]. У зв'язку з цим, від результатів розгляду справ про оскарження рішень про відмову в реєстрації податкових накладних в ЄРПН у судовому порядку залежить право покупців (замовників) платників податків на включення сум податку на додану вартість до податкового кредиту та подальша господарська діяльність таких платників. Таким чином, захист законних інтересів платників податків залежить, зокрема, від подання позову до суду у межах встановлених законодавством строків.

Платники податків мають чітко дотримуватися визначених ПК України та Кодексом адміністративного судочинства України (надалі – КАС України) строків і процедур для оскарження рішень контролюючих органів.

Загальні питання процедури судового оскарження в рамках розгляду публічно-правових спорів регулюються Кодексом адміністративного судочинства України.

Так, згідно з п. 56.1 ст. 56 ПК України надається право на адміністративне або судове оскарження рішень податкових органів. Рішення, прийняті контролюючим органом, можуть бути оскаржені в адміністративному або судовому порядку [1]. За п. 56.18 ст. 56 ПК України рішення контролюючого органу, оскаржене в судовому порядку, не підлягає адміністративному оскарженню. Процедура адміністративного оскарження вважається досудовим порядком вирішення спору. Відповідно до статті 122 КАС України, для звернення до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів особи встановлюється шестимісячний строк, який обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів, якщо не встановлено інше. Якщо законодавством передбачено можливість або обов'язковість досудового врегулювання спору, строк звернення до адміністративного суду становить

три місяці. Цей строк обчислюється з дня вручення позивачеві рішення за результатами розгляду його скарги на рішення, дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень. У разі, якщо таке рішення не було прийнято або вручено в установлені законом строки, застосовується шестимісячний строк, який обчислюється з дня подання позивачем скарги до суб'єкта владних повноважень. Отже, строки звернення до суду залежать від наявності та дотримання досудового порядку врегулювання спору [2].

Варто звернути увагу, що Законом України від 24 жовтня 2013 року № 657-VII «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо обліку та реєстрації платників податків та удосконалення деяких положень» (надалі - Закон № 657-VII) були внесені зміни до абз. першого п. 56.18 ст. 56 ПК України шляхом виключення в ньому положення про нарахування грошового зобов'язання та поширення застосування спеціального тривалішого строку на оскарження будь-яких рішень контролюючих органів, з урахуванням строку давності, визначеного ст. 102 ПК України [3,2]. Водночас до п.56.19 ст. 56 ПК України аналогічні зміни не були внесені.

З практики застосування норм права судами в контексті оскарження рішень про відмову в реєстрації податкових накладних, варто звернути увагу на правові позиції Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду.

Зокрема, до жовтня 2019 року була сформована правова позиція Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справі № 803/2402/14 від 24.01.2019 року, якою було передбачено, що строк звернення у цій категорії спорів становить 1095 днів. А з прийняттям постанови від 11.10.2019 року у справі № 640/20468/18 за якої визначено, що положення п. 56.18 ст. 56 ПК України, які встановлюють тривалий строк звернення до суду (1095 днів), застосовуються виключно до рішень про нарахування грошових зобов'язань [4]. Водночас до інших рішень контролюючих органів, включаючи відмову у реєстрації податкових накладних, застосовуються строки, визначені ч.4 ст. 122 КАС України, тобто тримісячний або шестимісячний строк залежно від обставин розгляду адміністративної скарги. Такий підхід відповідає принципам правової визначеності та доцільності, оскільки строки оскарження мають бути співмірними з природою спору та забезпечувати ефективність як судового, так і досудового механізмів вирішення спорів.

Верховний Суд також наголосив, що скорочені строки звернення сприяють належному виконанню конституційного податкового обов'язку, оскільки дозволяють платникам податків належним чином підготувати правову позицію в межах адміністративного оскарження. Відступ від попередньої правової позиції висновку про застосування норми права у подібних правовідносинах у частині того, що положення пункту 56.18 статті 56 ПК України є спеціальними щодо приписів статті 122 КАС України у справах від 17 липня 2019 року № 640/46/19 та від 14 лютого 2019 року № 813/4921/17 є логічним і обґрунтованим у світлі аналізу законодавчих норм, які демонструють чітке розмежування строків залежно від характеру рішення контролюючого органу [5,6].

Скорочені строки звернення у досудовому врегулюванні спорів у податкових правовідносинах встановлені законом для оперативного забезпечення правової визначеності платників податків і контролюючих органів. Вони відповідають алгоритму адміністрування податків, забезпечують виконання податкового обов'язку та не порушують права на судовий захист, адже дають достатньо часу для підготовки правової позиції та залучення консультантів під час адміністративного оскарження.

Строк на звернення до суду буде відрізнятись в залежності від того, чи скористалися процедурою адміністративного оскарження. Якщо платником податків не було використано процедуру адміністративного оскарження як досудовий спосіб врегулювання спору, строк звернення до суду з позовом про визнання протиправним та скасування рішення про відмову у реєстрації податкової накладної, а також з вимогою про її реєстрацію, визначається ч. 1 ст. 122 КАС України та становить шість місяців із дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав (постанова Верховного Суду від 2 липня 2020 року у справі №1.380.2019.006119) [7]. У випадку ж застосування процедури адміністративного оскарження строк для подання позову до суду складає три місяці від дня вручення платнику податків рішення за результатами розгляду його скарги (постанова Верховного Суду від 11 жовтня 2019 року у справі №640/20468/18) [4].

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду у постанові від 02 липня 2020 року у справі № 1.380.2019.006119 чітко визначає щодо строку звернення до суду з позовом про визнання протиправним і скасування рішення про відмову в реєстрації податкової накладної в ЄРПН [7]. Слід застосовувати загальні строки звернення до суду, передбачені ч. 1 ст. 122 КАС України, а саме 6 місяців. Цей строк обчислюється з моменту, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів. Верховний Суд підкреслив, що строки, визначені ч. 1 ст. 122 КАС України, є загальними для звернення до адміністративного суду у справах, які не стосуються грошових зобов'язань. Таким чином, строк у 6 місяців застосовується незалежно від того, чи використав платник податків адміністративне оскарження (досудовий порядок вирішення спору).

Аналіз норм ПК України, зокрема п.п. 56.18 та 56.19 ст.56 ПК України, вказує на наявність розбіжностей у визначенні строків для судового оскарження рішень контролюючих органів. Ці норми створюють правову невизначеність, зокрема щодо строку у 1095 днів, який застосовується лише до рішень про нарахування грошових зобов'язань. Інші рішення, як-от відмова в реєстрації податкових накладних, підпадають під дію загальних строків адміністративного оскарження, визначених ст. 122 КАС України. Таким чином, законодавче регулювання має бути спрямоване на врегулювання шляхом внесення змін до ПК України з метою усунення суперечливих положень, що забезпечить єдині підходи до визначення строків оскарження.

Таким чином, досліджуючи розбіжності у законодавстві, варто визначити, що вони призвели до формування різних правових позицій, що впливає на судову практику.

До жовтня 2019 року судова практика визнавала можливість застосування строку в 1095 днів до спорів, пов'язаних із оскарженням рішень щодо зупинення реєстрації податкових накладних. Однак із прийняттям постанови Верховного Суду від 11.10.2019 року у справі № 640/20468/18 було встановлено, що цей строк стосується виключно рішень про нарахування грошових зобов'язань, що підтвердило необхідність розмежування строків звернення залежно від характеру спору. Отже, строк у 1095 днів, передбачений п. 56.18 ст. 56 Податкового кодексу України, застосовується виключно до рішень про нарахування грошових зобов'язань. Це свідчить про важливість чіткого визначення строків звернення до суду залежно від суті та характеру спору, що було закріплено у правовій позиції Верховного Суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI : станом на 1 жовтня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 22.10.2024).
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV : станом на 15 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 08.12.2024).
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо обліку та реєстрації платників податків та удосконалення деяких положень : Закон України від 24.10.2013 № 657-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/657-18#Text> (дата звернення: 08.12.2024).
4. ZakonOnline. Правова позиція Великої Палати Верховного Суду згідно з Постановою від 11 жовтня 2019 року у справі № 640/20468/18 | ZakonOnline - Право знати!. Аналітично-правова система ZakonOnline. URL: <https://zakononline.com.ua/court-practice/show/8507> (дата звернення: 08.12.2024).
5. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду справа № 640/46/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83070493> (дата звернення: 08.12.2024).
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 14 лютого 2019 року у справі №813/4921/17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79846139>.
7. ZakonOnline. Постанова від 02.07.2020 по справі № 1.380.2019.006119 Касаційний адміністративний суд | ZakonOnline - Право знати!. Аналітично-правова система ZakonOnline. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/90198996> (дата звернення: 01.12.2024).

Горбатенко Василь Сергійович
студент II курсу факультету прокуратури

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

АСОЦІАЦІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: СТАТУС ТА РОЛЬ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Асоціації органів місцевого самоврядування відіграють важливу роль у розвитку місцевого самоврядування, реалізації реформ децентралізації та представництві інтересів територіальних громад на національному рівні. Ці об'єднання мають на меті сприяти захисту прав та інтересів громад, впроваджувати ефективні механізми управління і налагоджувати зв'язок між громадами та центральними органами влади.

Асоціації органів місцевого самоврядування в Україні – відносно новий суб'єкт муніципальних відносин. Вони виступають закономірним проявом інтеграційних властивостей системи місцевого самоврядування, утворюються і діють лише за умов реального запровадження її самостійності.

Упродовж тривалого часу асоціації органів місцевого самоврядування не мали чітко визначеного правового статусу, створювалися і функціонували на підставі норми ст.15 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [1], що лише в найбільш загальному вигляді визначає вимоги щодо об'єднань муніципальних органів.

16 квітня 2009 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про асоціації органів місцевого самоврядування» №1275-VI [2]. Цим було засвідчено державно-правове визнання важливості тієї ролі, яку виконують ці інститути у розбудові місцевого самоврядування, послідовному додержанні принципів демократизації публічного управління, забезпеченні балансу загальнодержавних і місцевих інтересів при виробці та реалізації державної політики [3, с.2-3].

Статті 1, 3 вищезазначеного Закону визначають асоціації органів місцевого самоврядування (АОМС) як добровільні неприбуткові об'єднання, створені органами місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, узгодження дій органів місцевого самоврядування щодо захисту прав та інтересів територіальних громад, сприяння місцевому та регіональному розвитку, зазначаючи, що АОМС створюються як з всеукраїнським, так і місцевим статусом.

Статус всеукраїнських отримують асоціації, які об'єднують більше половини органів місцевого самоврядування відповідних територіальних рівнів, місцевою є асоціація, створена не менш як трьома органами місцевого самоврядування. Варто також зазначити, що асоціації зі всеукраїнським статусом зобов'язані щорічно подавати інформацію щодо кількості своїх членів до Міністерства юстиції України як центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань, адже якщо кількість її членів стане менше передбаченої законом, то державна реєстрація такої асоціації має бути скасована [2].

Членом асоціації можуть бути сільські, селищні, міські, районні у містах, районні та обласні ради. Особливий порядок щодо членства встановлюється до всеукраїнських

асоціацій. Так, орган місцевого самоврядування може бути членом лише однієї всеукраїнської асоціації. Крім того, до такої асоціації можуть входити місцеві асоціації як колегіальні члени.

До повноважень асоціацій органів місцевого самоврядування належать: об'єднання (координація) зусиль органів місцевого самоврядування щодо захисту прав і законних інтересів відповідних територіальних громад, розв'язання спільних для територіальних громад проблем, обміну досвідом, створення умов для більш ефективного здійснення повноважень місцевого самоврядування; сприяння органам місцевого самоврядування у підготовці проектів їх актів, програм соціально-економічного та культурного розвитку територіальних громад; узагальнення та поширення досвіду діяльності органів місцевого самоврядування з питань соціально-економічного та культурного розвитку; захист інтересів територіальних громад за зверненням органів місцевого самоврядування, які не є членами асоціації, із суспільно важливих питань тощо.

Серед повноважень всеукраїнських асоціацій найважливішими є: участь у роботі консультативно-дорадчого органу з питань місцевого самоврядування при Голові Верховної Ради України; підготовка висновків до проектів законів України, інших нормативно-правових актів з питань, що стосуються місцевого самоврядування; надання Міністерству фінансів України пропозицій до проекту закону про Державний бюджет України в частині, що стосується показників місцевих бюджетів та міжбюджетних трансфертів; участь у розробленні проектів загальнодержавних програм щодо розвитку регіонів, проектів та програм місцевого і регіонального розвитку; захист місцевих та регіональних інтересів органів місцевого самоврядування під час прийняття органами державної влади рішень щодо соціально-економічного та культурного розвитку територій [4].

В Україні на сьогодні вже діє розгалужена мережа асоціацій органів місцевого самоврядування. Більш широке впровадження у практиці місцевого самоврядування України знайшли асоціації, членами яких є саме органи місцевого самоврядування. Серед них провідну роль відіграють АОМС зі всеукраїнським статусом – Всеукраїнські асоціації органів місцевого самоврядування «Асоціація міст України», «Українська асоціація районних та обласних рад», Всеукраїнська асоціація громад», а також «Асоціація об'єднаних територіальних громад» [5].

Відповідно до статутних положень та організаційних ресурсів вони здатні забезпечувати залучення до взаємодії на загальнодержавному рівні широкого кола органів місцевого самоврядування, формувати значний потенціал в забезпеченні легітимності державної муніципальної та регіональної політики на етапах її формування та реалізації. Однак, відіграючи важливу роль у розвитку місцевого самоврядування, вони стикаються з певними викликами, серед яких: фінансова залежність від міжнародних грантів та фінансової підтримки, що може обмежувати їхню діяльність; обмеження впливу на законодавчому рівні через обмеженість участі у прийнятті ключових рішень в інтересах громад тощо.

Асоціації органів місцевого самоврядування є важливими інститутами, які сприяють зміцненню місцевого самоврядування, ефективно представляють інтереси територіальних громад на національному рівні та активно беруть участь у формуванні концепцій, програм і стратегій реформ. Їхня роль у законотворчому процесі, координація між асоціаціями та забезпечення фінансової незалежності є ключовими для подальшого розвитку місцевого самоврядування в Україні та вирішення актуальних проблем громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. №280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.01.2025).
2. Про асоціації органів місцевого самоврядування : Закон України від 16.04.2009 р. №1275-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-17#Text> (дата звернення: 09.01.2025).
3. Бодрова І.І. Проблеми законодавчого регулювання статусу асоціацій органів місцевого самоврядування в Україні. [Електронний ресурс] / І. І. Бодрова // Теорія і практика правознавства : електрон. наук. фах. вид. / Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”. – Х., 2012. – Вип. 1(2).
4. Крушановський С.І. Інституціональна місія асоціацій органів місцевого самоврядування. Державне управління: удосконалення та розвиток.– 2013.– №12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_12_3.
5. Асоціації органів місцевого самоврядування. Комітет Верховної Ради з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування. URL: https://komsamovr.rada.gov.ua/news/contact/zagal_inf/72613.html (дата звернення: 11.01.2025).

Дробенко Діна Федорівна
викладач,
підполковник поліції
Козачок Єлизавета
курсантка 403 н.в.,
рядова поліції

Донецький державний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 246 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Охорона природних ресурсів, зокрема лісів, є фундаментальним завданням держави, яка прагне забезпечити стійкий розвиток і екологічну безпеку. Відповідно до статті 13 Конституції України, земля та її багатства належать усьому народу, що зобов'язує суспільство і державу дотримуватися балансу між використанням природних ресурсів і їх охороною [1].

У цьому контексті стаття 246 Кримінального кодексу України передбачає покарання за незаконну порубку лісів, адже такі дії не тільки завдають шкоди екосистемі, але й порушують права громадян на чисте довкілля [2]. Розслідування таких злочинів – це не лише завдання правоохоронних органів, але й вагомий інструмент попередження подібних порушень у майбутньому. Правоохоронці, виконуючи свої обов'язки, фактично стають гарантом дотримання екологічного законодавства, а тому їхня робота має бути організована з максимальною професійністю та точністю.

Під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконною порубкою лісу, огляд місця події є одним із ключових етапів. Це не просто формальна процедура, а комплексний процес, який потребує уваги до найдрібніших деталей.

Як зазначає О. М. Пилипенко, для такого огляду характерними є значний масштаб території, необхідність залучення фахівців (наприклад, працівників лісгоспів) і вибір відповідних методів огляду залежно від обставин. Наприклад, огляд великої площі лісу потребує використання квадрокоптерів для аерофотозйомки, що дозволяє не лише швидше зафіксувати обстановку, але й уникнути упущення важливих деталей.

Крім того, сучасні GPS-навігатори забезпечують точну прив'язку виявлених слідів до місцевості, що є особливо цінним для створення доказової бази. У таких випадках огляд місця події стає не лише обов'язковою слідчою дією, а й своєрідним аналітичним процесом, де важливо поєднувати технічні засоби із професійним досвідом слідчих [3].

Судова експертиза є основою для точного відтворення обставин злочину. Завдяки експертам вдається не лише визначити масштаби завданої шкоди, але й установити важливі технічні деталі, наприклад, вид зрубаних дерев, їхній вік, місце походження деревини. Згідно зі статтями 242–245 КПК України, такі експертизи проводяться у випадках, коли потрібні спеціальні знання, що робить їх ключовим інструментом для підтвердження або спростування слідчих версій [4].

Особливе значення має судово-економічна експертиза, яка дозволяє оцінити розмір заподіяної шкоди. Комплексні економічні та біологічні експертизи дають змогу не лише встановити матеріальні збитки, але й оцінити екологічні наслідки незаконної порубки. Наприклад, руйнування ґрунтового покриву або порушення балансу в екосистемі – це не менш важливі фактори, які необхідно враховувати при розслідуванні.

Дослідження документації є ще одним важливим етапом, адже вона може містити ключові докази, які пов'язують злочинців із протиправними діями. Документи, пов'язані з вирубкою, транспортуванням або реалізацією деревини, дозволяють відновити ланцюг подій і встановити осіб, причетних до порушення.

Допити є не менш значущим інструментом розслідування. Тактично правильно проведений допит може пролити світло на причини правопорушення, ідентифікувати винуватців і визначити ступінь їхньої відповідальності. Наприклад, допит осіб, які відповідають за охорону лісу, може дати інформацію про те, чи була можливість запобігти злочину. У таких випадках важливо враховувати психологічні особливості допитуваних, аби забезпечити об'єктивність отриманих даних.

Однією з головних проблем боротьби з незаконною порубкою лісу є її високий рівень латентності. Часто такі злочини залишаються прихованими, особливо якщо мова йде про віддалені території або змову серед осіб, які беруть участь у незаконній діяльності. Це потребує використання новітніх методик і технічних засобів, а також співпраці з громадськістю, яка може надавати важливу інформацію про порушення.

Комплексний підхід, який включає оперативність дій, технічну оснащеність, залучення експертів і ретельне дотримання законодавства, є запорукою успішного розслідування. Окрім цього, важливо пам'ятати, що боротьба з незаконною порубкою лісів не може обмежуватися лише покаранням винних. Необхідно також створювати умови, які унеможливають повторення таких злочинів, зокрема через посилення контролю, екологічну освіту та активну співпрацю між владою, правоохоронними органами та суспільством.

Ефективне розслідування злочинів, передбачених статтею 246 КК України, є не лише питанням правосуддя, але й важливим кроком до збереження природних багатств. Охорона лісів – це внесок у екологічну стабільність, забезпечення прав майбутніх поколінь і дотримання принципів сталого розвитку. Лише спільні зусилля правоохоронців, експертів і суспільства дозволять досягти реальних результатів у боротьбі з такими порушеннями та зберегти природу для майбутніх поколінь.

ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 18.12.2024).
2. Кримінальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.12.2024).
3. Пилипенко О. М. Використання сучасних можливостей судових експертиз на початковому етапі розслідування незаконної порубки лісу. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2016. № 4 (76). С. 232–241.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.12.2024).

Конончук Богдана Ростиславівна
здобувачка освітнього ступеня бакалавра
юридичного факультету

*Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ПРЕДСТАВНИЦТВА ТА ФІЛІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ: ПРИРОДА ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС

В умовах сучасної економіки юридичні особи відіграють ключову роль у розвитку підприємницької діяльності, що нерідко вимагає розширення їхньої діяльності за межі основного місця реєстрації. Для цього використовуються такі організаційні форми, як представництва та філії, кожна з яких має специфічний правовий статус і функціональне призначення.

Можливість формувати філії та представництва становить важливу частину правоздатності юридичних осіб. Їх юридичний статус різниться, як це чітко визначено в нормах цивільного права. Філія може виконувати повний або частковий обсяг завдань материнської компанії, залежно від отриманих від неї повноважень, тоді як основною функцією представництва є представлення та захист інтересів самої юридичної особи.

Юридична особа розробляє та ухвалює Положення про функціонування філії або представництва відповідно до ч. 3 статті 95 Цивільного кодексу та ч. 4 статті 64 Господарського кодексу. Це Положення визначає засади та процедуру діяльності цих підрозділів і затверджується головою юридичної особи. Для забезпечення можливості філії чи представництва виконувати обов'язки, передбачені Положенням, юридична особа призначає їхнього керівника та надає йому відповідну довіреність, як це передбачено ч. 4 статті 95 Цивільного кодексу. Видачу довіреності здійснює безпосередньо голова юридичної особи, який діє від її імені без будь-якої додаткової довіреності, тому не потрібно звертатися до нотаріуса для її засвідчення, окрім випадків, коли довіреність стосується угод, що вимагають нотаріального підтвердження відповідно до ч. 1 статті 245 Цивільного кодексу [1].

Керівник філії або представництва, який діє на основі довіреності, отриманої від керівництва юридичної особи, представляє інтереси самої юридичної особи, а не філії чи представництва як таких, відповідно до ч. 1 статті 239 Цивільного кодексу. Всі дії, вчинені ним, призводять до виникнення, зміни або припинення правових зобов'язань саме для юридичної особи, яка надала цю довіреність [2, с. 187].

У контексті організації бухгалтерського обліку, згідно зі статтею 8 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», підприємство має право самостійно визначати, чи будуть його філії, представництва, відділення та інші структурні підрозділи вести незалежний бухгалтерський облік із подальшим включенням даних до загальної фінансової звітності підприємства [3]. Це означає, що філії та представництва мають можливість самостійно вести облік під наглядом материнської компанії.

Важливо відзначити, що філії та представництва проводять окрему податкову реєстрацію та сплачують місцеві податки відповідно до свого розташування. Вони також уповноважені самостійно наймати працівників. Згідно з Податковим кодексом України, статус роботодавця при цьому мають не тільки юридичні особи, але й їх філії та представництва [4].

Отже, можна підсумувати, що функціональні можливості та повноваження філій істотно ширші порівняно з представництвами. Філія має змогу виконувати як увесь комплекс, так і окремі види діяльності материнської юридичної особи, у тому числі виробничу, торговельну чи експедиційну роботу в рамках повноважень, визначених у її статуті. Керівник філії, наділений відповідною довіреністю від юридичної особи, уповноважений представляти її інтереси, укладати угоди від її імені, вести переговори, а також взаємодіяти з суб'єктами господарських відносин, розширюючи бізнес-мережу та комерційні зв'язки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. «Довіреність: матеріальні та процесуальні аспекти» 30 червня 2023 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/2023_06_30_Prezent_dovirenist.pdf
2. Цивільне право України: підручник: в 2 т. Т. 1 /кол. авто- рів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000»,. 2014. 444 с.
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 40, ст.365
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112

Фісун Владислав Володимирович
аспірант кафедри цивільного права та процесу,

Державний податковий університет

ЗАСТОСУВАННЯ КРИТЕРІЇВ ДОКТРИНИ «ALTER EGO» В КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Доктрина «alter ego» означає «друге я» та застосовується для встановлення випадків використання товариства його власниками (учасниками) для досягнення неправомірної або недобросовісної мети, де визнання «відокремлення» товариства від його учасників суперечитиме публічному порядку [1, с. 77-78]. Відтак, зазначена доктрина передбачає встановлення тісних зв'язків між юридичною особою та її власником (учасником), та в американській практиці було розроблено тест для застосування цієї доктрини, що включає:

- встановлення існування контролю одного товариства над іншим
- визначення комплексу неправомірного впливу материнського товариства стосовно дочірнього;
- встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями материнського товариства та збитками дочірнього [1, с. 78].

В першу чергу, доктрина «alter ego» застосовувалася як один із тестів для цілей підняття корпоративної вуалі та виявлені порушень у приватних товариствах. Водночас, зазначену доктрину також застосовували і в контексті державних органів, наприклад, суддя канадського суду співвідносив державу Україна як суб'єкта права (зокрема, права власності) і органу держави (Фонду державного майна України), де перевірялося, чи виконує цей суб'єкт функції, асоційовані з урядовою владою [1, с. 78; 7, с. 17].

Подальшого розвитку ця доктрина набула у справах міжнародних трибуналів, зокрема, для врахування того, чи застосовується державний імунітет і до корпорацій, які начебто є «alter ego» відповідної держави.

У пошуку альтернатив для стягнення збитків з Російської Федерації, Верховний Суд у 2022 році також здійснив застосування доктрини «alter ego» для цілей встановлення того, що юридичні особи Російської Федерації (в першу чергу, державні корпорації), можуть бути її «alter ego» та солідарно відповідати за збитки, завдані цієї державою [3].

Верховний Суд виокремив наступні критерії для визнання того, що юридична особа є «alter ego» держави:

- компанія створена не для виконання комерційних цілей;
- компанія виконує функції, притаманні державним органам;
- компанія здійснює інші види діяльності, які не основними/самостійними, або носять допоміжний характер до виконання нею публічної функції;
- визначення ступеня контролю з боку держави;
- майно компанії не відокремлено від майна держави [3].

Означені критерії спрямовані на те, щоб встановити, чи є юридична особа *de facto* є державним органом.

Варто звернути увагу, що Верховний Суд у зазначеній вище справі як приклад для встановлення критеріїв наводив юридичні особи, в яких прямим учасником була держава в особі її державних органів або ж такі юридичні особи управлялися чи були підзвітні державним органам та їх посадовим особам [3]. Тобто, юридична особа, створена як юридична особа приватного права, учасником якої не є держава напряму, як правило, не може бути визнана такою, і для визнання її такою суд має підходити з більшою критичністю до вказаних критеріїв, враховуючи, що деякі з них є суб'єктивними.

Відмічається, що застосування доктрини «alter ego» та підняття корпоративної вуалі має високий тягар доказування, та має застосовуватися більше як допоміжний засіб, а не основний [4, с. 27]. У контексті цього варто відмітити, що застосування доктрини «alter ego» в українській судовій практиці наразі не базується на належно сформованій нормативній базі, тому має здійснюватися обачно.

Відтак, подальшого розвитку у цьому напрямку потребує як законодавство України так і правозастосовна практика щодо вказаних критеріїв з метою дотримання верховенства права та забезпечення прав та інтересів, в першу чергу, осіб, право власності яких було порушено у зв'язку з агресією Російської Федерації проти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жорнокуй Ю. М. Доктрина «Проникнення за корпоративну вуаль»: основи вчень. Форум права. 2016. № 3. С. 75-81.
2. Спасибо-Фатєєва І. В. Доктринальне тлумачення. Вісник Академії правових наук України. 2005. № 1. С. 14-24.
3. Постанова Верховного Суду від 20 липня 2022 року у справі № 910/4210/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105612017> (дата звернення: 15.01.2025).
4. Kelly M. J., D'Alessandra F., Koval D., Sterio M., Korostelova L. PROSECUTION OF RUSSIAN CORPORATIONS FOR WAR CRIMES IN UKRAINE AS A PRECURSOR TO SEIZURE OF FROZEN CORPORATE ASSETS IN FOREIGN JURISDICTIONS. 2024. 39 p. URL: <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:b6d86139-3952-4a22-8f3f-fd62b6a55108/files/s2n49t331t> (дата звернення: 16.01.2025).

Хрідочкін Андрій Вікторович
професор кафедри економіки та права,
доктор юридичних наук, доцент

*ННІ «Український державний хіміко-технологічний університет»
Українського державного університету науки і технологій*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Реалізація завдання правильної кваліфікації адміністративного правопорушення у сфері інтелектуальної власності потребує виявлення чітко виражених його ознак. З практичної точки зору вимагається значно детальніша регламентація того кола об'єктів, стосовно яких найчастіше вчиняються правопорушення та за які суб'єкт такого правопорушення притягається до адміністративної відповідальності. Аналіз складів правопорушень, що посягають на об'єкти права інтелектуальної власності, дозволяє виокремити ті питання, які повинні стати об'єктами підвищеної уваги з боку правоохоронних органів, а саме: спори, пов'язані з відмовою у видачі охоронного документу; спори за запереченнями третіх осіб щодо видачі охоронного документу; спори про визнання охоронного документу недійсним; спори про порушення авторських і суміжних прав тощо. Як правило, всі ці питання вирішуються саме в адміністративному або адміністративно-судовому порядку. Крім того, вони розглядаються у спеціально створених з цією метою органах публічної влади, які відповідають за охорону і захист права інтелектуальної власності. Проте аналіз процесу трансформації системи публічних органів правової охорони інтелектуальної власності, що інтенсивно відбувається в Україні в останнє десятиліття, переконливо доводять все ще недостатньо високий рівень результативності їх діяльності.

Більше того, сьогодні, у чинному вітчизняному законодавстві відсутнє навіть визначення терміну «адміністративна відповідальність», а в науковій адміністративно-правовій доктрині існують досить різні дослідницькі підходи до тлумачення поняття та функціонального змісту даної дефініції. Частина дослідників розглядає адміністративну відповідальність через правовідносини, що виникають внаслідок застосування уповноваженими державними органами особливих («адміністративних») санкцій до осіб – суб'єктів адміністративного проступку (Ю.П. Битяк [1, с. 231] та інші). Водночас, в адміністративно-правовій доктрині існує також точка зору, відповідно якої адміністративна відповідальність є встановленням повноваженими державними органами, через застосування ними адміністративно-примусових заходів, обмежень щодо осіб, які вчинили адміністративне правопорушення (Є.В. Додін [2, с. 36-37.] та інші.). Визначається адміністративна відповідальність і як примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочними суб'єктами до правопорушника передбачених адміністративним законодавством заходів впливу (В.К. Колпаков [3, с. 48]). Адміністративна відповідальність розглядається і в якості різновиду юридичної відповідальності, що має специфічну форму реагування держави на

адміністративне правопорушення і полягає в застосуванні уповноваженими органами державної влади (їх посадовими особами) адміністративного стягнення, передбаченого Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) і відповідними законами (І.П. Голосніченко [4, с. 15] та інші).

Проблема значно ускладнюється і тією обставиною, що склади адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності містяться у двох окремих главах КУпАП: Главі 6 «Адміністративні правопорушення, що посягають на власність» та Главі 12 «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності. До статей, що передбачають адміністративну відповідальність у сфері інтелектуальної власності, належать ст. 51-2. (Глава 6) та ст. ст. 156-3, 164-3, 164-6, 164-7, 164-8, 164-9 та 164-13 (Глава 12) [5]. Указані в нормах цих статей склади правопорушень мають певні відмінності в безпосередніх об'єктах (йдеться про інтереси суб'єктів права інтелектуальної власності, використання об'єктів права інтелектуальної власності у різних галузях економіки, підприємництва і т. і.), об'єктивну сторону (незаконне використання, розповсюдження, передача, збирання, протиправне повідомлення і т. і.), а також суб'єктах (загальний або спеціальний). Родовим об'єктом адміністративного правопорушення у сфері інтелектуальної власності є суспільні відносини щодо володіння, користування та розпорядження майном, які охороняються адміністративно-правовими нормами.

На жаль, наявність наведених статей у КУпАП, не створює чіткого та системного уявлення про юридичну модель суб'єктивного права, яке є однією з об'єднуючих ознак під час незаконного використання об'єктів права інтелектуальної власності або іншому умисному порушенні права інтелектуальної власності. Справа в тому, що адміністративне правопорушення у сфері інтелектуальної власності, як адміністративно-правова категорія, являє собою порушення порядку реалізації права інтелектуальної власності, чітко регламентованого державою. А значить його родовим об'єктом є встановлений порядок управління, оскільки інтелектуальна власність має принципові відмінності від традиційного розуміння власності. Право інтелектуальної власності включає в себе два види прав: особисті (немайнові) і майнові. Особисті (немайнові) права є невідчужуваними і лише у виключних випадках, передбачених законом, вони можуть переходити до іншої особи. Крім того, лише держава встановлює порядок та умови визнання людини творцем об'єкта права інтелектуальної власності. Майнові ж права пов'язані з використанням об'єкту права інтелектуальної власності (це право на використання об'єкту права інтелектуальної власності, виключне право дозволити використання об'єкту права інтелектуальної власності, виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкту права інтелектуальної власності, в тому числі, забороняти таке використання тощо). А отже, особливості реалізації майнових прав інтелектуальної власності також мають адміністративно-правовий характер. І саме тому перехід прав на об'єкт інтелектуальної власності означає перехід на нього майнових прав, у той час як особисті (немайнові) права все одно залишаються за творцем даного об'єкту. Отже, під час реалізації як майнового, так і особистого (немайнового) права інтелектуальної власності застосовується як цивільно-правовий, так і адміністративно-правовий порядки регулювання. Дана особливість права інтелектуальної власності потребує більш детального дослідження можливостей і способів його захисту нормами адміністративного права.

Таким чином, сучасний інститут адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері інтелектуальної власності повинен бути гарантом забезпечення виконання органами публічної влади власних безпосередніх функцій і обов'язків в даній сфері та слугувати важелем ефективності попередження правопорушень та забезпечення належної охорони об'єктів інтелектуальної власності. Сфера адміністративних правопорушень права інтелектуальної власності потребує узгодженої та скоординованої діяльності органів публічної влади щодо здійснення превентивної функції в даному напрямку, а також введення ефективних засобів адміністративного примусу для забезпечення охорони прав власника результатів інтелектуальної творчої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адміністративне право : підручник / за заг. ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2021. 392 с.
2. Додін Є. В. Місце відповідальності за порушення митних правил у структурі юридичної відповідальності. Митна справа. 2013. № 4. С. 34-43.
3. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навчальний посібник. Київ, 2008. 256 с.
4. Голосніченко І. П. Відносини державної служби та предмет регулювання адміністративного права. Публічне право. 2016. № 1. С. 12-19.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-Х. URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/80731-10> (дата звернення : 10.01.2025).

Шевчук М.О.

*кандидат юридичних наук
докторант кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права*

*Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова*

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У світі, де інформація стала найпотужнішою зброєю, питання інформаційної безпеки набуває актуальності. Особливо гостро ця проблема постає в умовах воєнного стану, який введено 24 лютого 2022 року в Україні, через початок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію нашої держави. Інформаційна безпека людини в умовах воєнного стану є однією з ключових складових національної безпеки. Інформація є не лише засобом комунікації, але й є потужною зброєю, яка здатна впливати на свідомість, формувати думки та маніпулювати поведінкою суспільства. Ворог може використовувати інформаційний простір для впливу на суспільство, поширення дезінформації, формування паніки та зниження довіри до влади й військових структур. Тому розуміння основ інформаційної безпеки, а також способів захисту від загроз, є ключовим для кожного громадянина.

Важливо зауважити, що Указом Президента України № 685/2021 від 15.10.2021 р. було схвалено Стратегію інформаційної безпеки (Про рішення Ради національної безпеки і оборони України 2021) [1]. Стратегія трактує поняття «інформаційна безпека» як невід’ємну складову національної безпеки України, тобто стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, за якого забезпечуються конституційні права і свободи людини і громадянина на збирання, зберігання, використання та поширення інформації.

Доцільно підкреслити, що неповна, невчасна, невірогідна або упереджена інформація впливає на свідомість або підсвідомість людини. Наслідками може бути порушення стану її психічного стану, поведінки та ін., в такому випадку можна стверджувати про інформаційну небезпеку для людини.

Варто зазначити, що основними шляхами поширення недостовірної інформації під час дії воєнного стану в нашій державі є соціальні мережі; підроблені акаунти відомих людей, політиків; приватні повідомлення або в групах Viber, WhatsApp, Telegram та інших месенджерів.

У сфері забезпечення інформаційної безпеки важливе місце посідає проблема чуток – недостовірних повідомлень, що мають різноманітну комунікативну форму. Чутки є найпершою формою суспільної комунікації, і незважаючи на технічний прогрес, появу Інтернету та інших телекомунікаційних технологій, не тільки не зменшили свого впливу, більше того, чутки стали «віртуальними» [2]. Кожне слово, особливо в умовах воєнного стану, несе велику відповідальність. Плітки, поширені в такий час, мають набагато масштабніший вплив: вони можуть підірвати довіру до влади, дестаблізувати ситуацію в країні та ін.

Окремо стоїть проблема поширення фейків. Фейк являє собою навмисно сфабриковану інформацію, яка не має ніяких підстав [3]. Фейки ґрунтуються на брехні,

маніпуляціях та перекручуваннях фактів. Часто практикується пранкінг, інші форми дезінформування, просування особистостей, теорій, ідей – заради створення у свідомості людей якогось бажаного образу (позитивного чи негативного).

Важливим аспектом забезпечення інформаційно-психологічної безпеки є блокування прихованого шкідливого інформаційного впливу, що набуває особливої значущості для мешканців фронтових і прифронтових районів. Під час бойових дій активно поширюються фейкові новини про ситуацію на фронті, рішення уряду, заяви офіційних осіб, що створює інформаційний шум і ускладнює отримання достовірних даних для людей. Так, з'явилися засновані на технології штучного інтелекту генератори синтезованого медіа-контенту – фейкових новин, «глибоких фейків» (Deep Fake), що дозволило робити реалістичні фото-, аудіо та відео-підробки (створені навіть на основі лише голосу людини) [4]. Діпфейки вміло маніпулюють сприйняттям глядача, змушуючи його повірити в те, чого насправді немає.

Найефективнішим засобом протистояння інформаційним загрозам є повне та неупереджене висвітлення подій, засноване на достовірних фактах. Тільки всебічний аналіз ситуації дозволяє сформувати у людей об'єктивну картину ситуації. Окрім того, необхідно підвищувати медіаграмотність населення, адже це дозволить йому захищатися від дезінформації та допомагати підтримувати інформаційну безпеку України в цілому. Також варто перевіряти інформацію з різних джерел, тобто не довіряти одному повідомленню, а досліджувати факти в кількох незалежних джерелах. Кожній людині потрібно розвивати критичне мислення, а саме: вчитися аналізувати інформацію, виявляти ознаки маніпуляції та дезінформації. Здатність критично аналізувати інформацію, виявляти спотворені дані та уникати маніпулятивного впливу є надважливими для кожного громадянина. Успішне забезпечення інформаційної безпеки сприяє збереженню стабільності, морального духу та єдності українського народу. У відповідь на виклики сучасного інформаційного простору держава має продовжувати посилювати правові, технічні та організаційні механізми захисту, а громадяни — підвищувати свою інформаційну грамотність. Ці заходи разом дозволяють протидіяти загрозам, забезпечуючи стійкість суспільства та підтримуючи його здатність чинити опір інформаційним атакам у складний період воєнних дій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України 2021: Указ Президента України № 685/2021 від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки». URL: https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41_069 (дата звернення 07.01.2025)
2. Пархоменко-Кучевіл, О. І. 2022. Забезпечення інформаційної безпеки під час здійснення військових операцій та бойових дій. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні: м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. у 3х т. Київ: ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України 1: 39-43.
3. Писаренко, Л.М. 2022. Фейки як інструменти інформаційної війни. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття»: у 2 т.: м-ли Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 1: 859-861.
4. Cole, Samantha. 2020. New Deepfake Method Can Put Words In Anyone's Mouth. Tech by VICE 24.01.2020. URL: https://www.vice.com/en_us/article/g5xvk7/researchers-created-a-way-to-makerealistic-deepfakesfrom-audioclips (дата звернення 07.01.2025)